

KULTÚRA

ROČNÍK XVI. – č. 17

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

23. OKTÓBRA 2013

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

Evanjeliá zachytili rozličné udalosti z pozemského života Ježiša Krista. V opisoch sa však často zdá dôležité nie tak to, čo sa stalo. Nie sama udalosť, lež skôr osoby, ktoré sa v nej objavili. Prítom evanjeliá vykresľujú rozličné postavy, rozličné druhy ľudí. Poukazujú na ich rozdielne postoje a konanie. Dnes by bolo možné zostaviť ich celý zoznam. Pochopiteľne, tým vyzývajú, aby sme v týchto postavách uzreli a hľadali samých seba a kriticky sa pýtali: Kam patrí ja? Na ktorú stranu? Do ktorej skupiny ľudí?

Priblížme sa z tohto pohľadu k evanjelióvemu úryvku sv. Lukáša (por. Lk 7, 36-50).

Najprv v ňom vystupujú dve postavy. Hlavnou je žena, po celom meste známa ako „verejná hriešnica.“ Kontrast, protipól k nej, sa v príhode javí farizej Šimon: popredný, všeobecne uctievaný muž. Žena koná celkom proti vtedajším predpisom nielen slušnosti, ale aj dobrých mravov. Dverami od ulice, ktoré pri takých hosti-

RUDOLF MASLÁK

nách ostávali poloopené, vstupuje do spoločnosti mužov! Nielen to... To tu ešte nebolo: Pokľajne k Ježišovým nohám, bozkáva a zvlhčuje ich slzami, natiera vzácnym olejom a utiera vlasmi! Načím podobnosť, žene bolo vtedy zakázané rozpustiť si vlasy pred cudzími mužmi...

Prečo všetko robí? Lebo vie, že potrebuje odpustenie. A Ježiš? Je vnímavý. Ježiš všetko vidí, prežíva a dovoľuje! Tým on sám ruší ustálené, neraz však bezmyselné hranice a rozdelenia. Vôbec nedbá, aká je to žena pri jeho nohách. Z úzadia všetko pozoruje farizej Šimon. Nielenže vôbec nechápe, čo sa deje, lež dovoľuje si vo svojich myšlienkach pyšný a kritický posudok o Ježišovi: „Keby tento bol prorokom, vedel by, kto a aká je to žena, čo sa ho dotýka, že je to hriešnica“ (Lk 7, 39). Ináč by jej nedovolil ani pristúpiť k sebe.

Teraz však vidíme ústrednú časť evanjeliovej udalosti. Ježišov pohľad a posudok o oboch postavách. Aký bol? Farizej Šimon sa k pozvanému hosťovi správal takpovediac „podľa protokolu.“ Korektne, slušne, predpisovo - a nič viac... Prv než si hosť prisadol k stolu, bolo zvykom, že mu hosťiteľ zvyčajne ponúkal vodu a olej na osvieženie. Šimon tak neurobil. Nebol povinný dať ani bozk hosťovi na privítanie. Akoľvek, ani ten Ježiš nedostal. Šimon bol síce korektný, ale nič viac. Jeho korektnosť, zdvorilosť bola bez lásky. Ježiš všetko vybadal. Jemne mu to aj vyčítal, keď videl jeho kritickú tvár!

Pán Ježiš sa však vyslovuje aj o žene pri nohách. Hľadá, čo urobila. Vie, že nepoznala čisté ľudské vzťahy. Hľadá predovšetkým do jej vnútra, do jej srdca. Jej srdce ho zaujíma. Čo v ňom vidí? Vidí tam čosi vácne. Hej, vidí tam pravú perlu - lásku. Vidí túžbu po odpustení. Vidí jej veľké srdce a lásku pravú, čistú, nefalšovanú. Lásku nekonečne poníženú. Tú

Snímka: Cyril Čepiššák

Najdrahšia ponuka

hodnotí veľkým, nesmierné útešným slovom: „Odpúšťajú sa jej mnohé hriechy, lebo veľmi miluje“ (Lk 7, 47).

Pozoruhodné: nikomu inému Ježiš v evanjeliách nepovedal dačo podobné... Pán zachraňuje láskou!

Vezmime si obraz tejto ženy do nášho života. S ním aj podstatnú myšlienku: Dar odpustenia, dar Božieho milosrdenstva je Božou odmenou za lásku! Vyjavuje nekonečne milosrdné Božie srdce. Veď: „Pán je Boh, on je náš stvoriteľ a jemu patríme... Lebo Pán je dobrý; jeho milosrdenstvo trvá naveky...“ (Ž 100, 3.5).

Ježiš sa v krátkom podobenstve zmienil aj

o rozličných dlžníkoch voči bohatému Pánovi, ktorý odpúšťa ichmalé i veličzné dlhy. Tým naznačil: „Pán Boh nás má fšelijakých...“ Pred Bohom sme však všetci dlžníkmi!

Nik z nás sa nesmie odvážiť predstúpiť pred Boha a dať si priamo od neho potvrdiť vlasnú bezhriechosť, vlasnú nevinnosť! Nič nás tak neuzatvára pred Bohom ako pocit sebastačnosti. Voči Bohu sme iba dlžníkmi; totálne len dlžníkmi! Chceme si od neho vyprosiť dar odpustenia? Môžeme si ho už tu na zemi akoby zaistiť - láskou.

Láskou ku komu?

(Pokračovanie na2. strane)

Neviem ako vy, ale predpokladám, že sa tiež usilujete pochopiť všetko, čo sa týka človeka ako bytosti, človeka stvoreného na Boží obraz, človeka, ktorý na rozdiel od ostatného živého sveta má za úlohu nielen reprodukovať sa, ale napodobovať Stvoriteľa duchovnou námahou, pripodobňovať sa mu tvorením, ktorého výsledky zvykneme nazývať širšie kultúrou. Nič iné sa ani kultúrou nazvať nedá. Povstanie proti Bohu predsa nemôžeme nazvať tvorbou či kultúrou, povstanie je vzbura, rúcanie, deštrukcia.

Keď profesionálni deštruktóri kedysi maskovali vzburu proti Bohu a posielali duchovenstvo i kráľov na smrť, možno intuitívne, možno z prebytku prefikanosti na-

K veci

TEODOR KRIŽKA

miesto úcty k Bohu ponúkajú úctu k umeniu, samozrejme umeniu stále viac sekulárnemu. S rastúcou mocou však i umenie prestávalo byť vhodnou slúžtičkou pokroku, ako eufemicky nazývajú revolučné besnenie, lebo ani to najsekulárnejšie umenie, ak má byť umením, nedokáže potrať to, čo ho robí krásnym. Krása je predsa emanáciou Boha. Revolúcií teda nezostáva nič iné ako odhodiť všetky masky a všetko mimikri, pod ktorým sa skrýva satanská tvár vzbury. Výsledok nemusím popisovať, vidíme ho všade naokolo, v divadlách, kinách, na obrazovkách, vo všetkých druhoch a žánroch toho, čo by sa ešte rado volalo umením a čo sa tak rado predvádza a dostáva všakovaké, najlepšie medzinárodné ceny.

Vzbura, ktorá je podstatou týchto procesov, v európskom kontexte tentoraz nestína hlavy, ale činí omnoho horšie - kaličí duše.

Od zlého ťažko očakávať čokoľvek prínosné. Zlo je preto zlom, že sa prejavuje ako deštrukcia, ako revolta, ako popieranie dobrého. Zbytočne tu hovoriť o skutočnom sekularizme. Zdanlivé oddelenie od božského nie je nijakým prejavom slobody hľadania - táto sloboda sa skôr či neskôr, väčšinou však skôr, a niekedy aj okamžite, buď k Bohu vráti, alebo proti nemu povstane. Aj keď to znie liberálnym ušiam tmársky a stredoveko, ide skôr o číročísty satanizmus. S tým sa nič urobiť nedá.

Isteže, na toto všetko chcem a musím poukázať. No omnoho viac ma zaskočí, keď vidím úsilie implantovať tento proces do priestoru sakrálneho. Chápeť naivných, ktorí nevnímajú metafyzickú podstatu tvorby a usilujú sa akoby premostiť Cirkev a súčasnosť. Verím, že ich vedie úsilie poukázať na večnú nonkonformnosť a pravú modernitu kresťanstva. Potiaľ som s nimi zajedno. Ale nech mi je dovolené nahlas povedať, že v nijakom prípade modernita nesmie byť útokom na sakrálny priestor.

A ona tým útokom, žiaľ, vo väčšine prípadov je.

www.kultura-fb.sk

„Človek je bytosť náboženská, či to už prijíma, alebo odmieta. To je dané. Z náboženského hľadiska zásada 'umenie pre umenie' nemá zmysel. Skutočné umenie je vždy spojené s tvorcom a je vždy aspoň potenciálne otvorené pre druhého človeka. A vždy stojí pred tvárou Božou. Z tohto hľadiska skutočné umelecké dielo završuje, rozvíja, zľudštuje samotného tvorca, ktorý sa tvorbou realizuje. Podrzuje si schopnosť byť podnetom pre obohatenie druhého človeka pri stretnutí s ním. Napokon, ak umenie vyjadruje naozaj niečo z krásy, nejakú jej črtu, je hodnotou a tým samým slávi Boha, i keby umelec na to nemyslel alebo to odmietal.“

kardinál JÁN CHRYSOSTOM KOREC

Najdrahšia ponuka

(Pokračovanie z 1. strany)

Ježiš už nie je viditeľne medzi nami. Nemôžeme sa už vrhnúť k jeho nohám a zavlažiť ich vlastnými slzami... pomazať vzácnym olejom...

Avšak Pán nás poučil, v kom ho máme vidieť aj my dnes, v našich situáciách.

Od nástupu do Petrovho úradu nám to - všetkým bez rozdielu (nielen tzv. celebritám a elitám, či záujmovým skupinám, ktoré obsluhujú mediálni mienkotvorci) príkladom skromnosti, láskou k chudobným a dobrosrdečnosťou ukazuje a predchádza náš Svätý Otec František. Už voľbou mena. Duchovné je pred hmotným.

Viacerým imponujú jeho „vysmatlané bačkory.“ Ktovie, či raz nebudú relikviou. Po voľbe zostal bývať v priemernom vatikánskom penzióne Svätej Marty - aby ako povedal: „...nestratil kontakt s jednoduchými ľuďmi.“ Hoci osobne som trochu smutný, že nebýva v Apoštolskom paláci. Veď neraz, aj neskoro večer, keď som sa ocitol na námestí Svätého Petra, obyčajne boli vysvietené okná pápežskej pracovne. Nasledovalo moje pomyslenie: Tam je Peter a modlitba na úmysel a za Svätého Otca.

Akokoľvek, pápež František určite vie čo robí ...

V našich farnostiach sú ľudia tripiaci, ktorým môžeme v ich stave pomôcť. Preto neuhni, nevyhni sa, nebuď ľahostajný tam a vtedy, keď môžeš bližným nezištne pomôcť! Konkrétne v ich praktickom živote. Uvidia, že Boh je Láska, nezabudol a neprestal ich milovať.

Máme byť všímaví. Nezostať iba v skupinkách, uzavretom kruhu ľudí, pri ktorých si voľkáme a dobre sa cítíme. Veľa našich bližných žije v chudobe na okraji spoločnosti. Zbudnutí, ktorým môžeme dať trochu pozornosti a sebadôvery. Zranených vnútorným utrpením, žiaľom. Bližných, čo v samote znášajú ťažkú chorobu, môžeme venovať aspoň tú hodinku času.

Božie odpustenie - cenníme si túto vzácnu ponuku!/? Tento dar? Túžime po ňom? Hľadáme ho, my totálni dlžníci voči Bohu? Dnes, keď mnohí Boha odmietajú a bojujú proti nemu a všetkému, čo je kresťanské?

Tým, ktorí ho chcú prijať, vydobyl Božie odpustenie Ježiš Kristus. On, pribitý na kríži, je priesečník vertikály s horizontálou.

Božie odpustenie: Zaisťme si ho už tu na zemi. Predovšetkým skutkami nadprirodzenej lásky.

Na ňu je Boh zvedavý.

Božské Srdece Ježišovo, zmiluj sa nad nami!

Mons. RUDOLF MASLÁK, farár

Každá európska legislatíva už vyše desaťročie musí zohľadňovať tzv. gender mainstreaming, čo v podstate znamená rodovú rovnosť. Na Slovensku sa tiež už nejaký čas táto ideológia presadzuje cez vládne dokumenty, výbory i granty, vďaka ktorým viac a viac ovplyvňujú verejnú mienku i legislatívu feministky i tzv. LGBTI loby.

Rodová rovnosť je ideológia, ktorá znie veľmi pekne a prijateľne, preto má zatiaľ u nás aj málo odporcov. Prečo by jej odporcami mali byť nielen kresťania, sa pokúsi vysvetliť tento článok.

Rodová rovnosť nie je len pojem, je to séria politik, ktoré sa majú implementovať do zákonov a vládnych programov, ale i do spoločnosti na každej úrovni - vzdelávania, zdravotníctva, podnikania, dokonca náboženstva, ale i súkromnej sféry. V tom spočíva totalitarizmus tejto ideológie, ktorá je už zakorenená aj v niektorých slovenských zákonoch.

Prvým krokom terajšej socialistickej slovenskej vlády, ktorá čelila tlaku feministických a pro-homosexuálnych organizácií, bolo postaviť tento pojem na úroveň ľudských práv, čo je základný cieľ ideológov rodovej rovnosti. Podarilo sa im to, keďže pojem rodovej rovnosti doplnili do názvu Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Následne ju presadili do dotačných schém vládnych orgánov. Je čas odmaskovať túto ideológiu. Len v minulom roku sa na tieto programy vláda prerozdělila 1,1 mil. eur, ktoré dostali organizácie presadzujúce jedinu rodovú LGBTI ideológiu. A to napriek tomu, že naša Ústava v čl. 1 jasne prehlasuje, že Slovenská republika sa neviaže na žiadnu ideológiu.

Mnohí si predstavujú pod rodovou rovnosťou rovnosť príležitostí pre mužov a ženy. A na týchto dojmoch rodoví ideológovia stavajú. V prvom rade hovoria o tom, že ženy a muži sú si rovní, čo nikto nespochybňuje. Túto rovnosť chcú však vidieť v štatistikách, lebo len vtedy budú spokojní, keď žena bude ako muž. A toto je neprijateľné pre kresťanstvo, ktoré verí v rovnosť v dôstojnosti, ale v rozdielnosti poslania muža a ženy. Táto rozdielnosť je vpísaná do dizajnu mužskej a ženskej sexuality, čo potvrdzujú dnes aj štúdie mozgu, ktoré vysvetľujú, že muži a ženy ináč myslia, ináč cítia a ináč prežívajú svoju sexualitu. Napriek tomu sú schopní vytvoriť trvalé manželstvo, ktoré sa zakladá na komplementarite, vzájomnom dopĺňaní sa v každodennom živote a pri výchove detí.

Pomýlený koncept rovnosti muža a ženy vychádza z marxizmu, ktorý vníma ženu ako utláčanú manželstvom, z ktorého sa má oslobodiť vzbúrou proti utláčateľovi - mužovi. Oslobodenie má formy antikoncepcie, potratu, rozvodu a tak ďalej. Žena má byť rovnaká ako muž. Má mať možnosť viesť voľný sexuálny život bez dôsledkov a ako muž, čo jej umožňuje antikoncepcia a potrat.

Má mať kariéru ako muž, v čom jej nemajú byť prekážkou ani deti, ani rodina. Ak predsa len zatúži po rodine a deťoch, má využiť jasle, škôlku a školu, kam deti odloží, aby mohla zarábať, byť finančne nezávislá od muža, respektíve rovnako prispievať do rozpočtu, aby si rodina

JANA RAY-TUTKOVÁ

Zobud'me sa, sme zodpovední aj mlčaním

mohla užiť vyššiu životnú úroveň, hoci sa zotročí hypotékou, úvermi, pôžičkami a podobne. Potreby dieťaťa táto ideológia odkladá bokom, uznáva len jeho materialistické potreby, ktoré majú rodičia zabezpečiť a ostatné zabezpečí štát indoktrináciou. A partnerstvo degraduje na boj o moc, o rovnakosť a nezávislosť, lebo pochopiteľne neverí na manžel-skú lásku na celý život.

Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti obsahovala aj takúto perličku: „V dôsledku „prirodzeného“ rodového askribovania mužov s agresiou hegemonické maskulinity...“ Iný aktuálny vládny dokument zas takto nalieha, aby štát oslobodil matky, ktoré chcú naplniť potreby svojich detí, od tohto jarma. „Miera zamestnanosti žien s deťmi je dlhodobo nízka (od roku 2009 sa pohybuje okolo 55%) aj preto, že na Slovensku chýbajú služby starostlivosti o deti, a to najmä do 3 rokov. Z toho dôvodu zostávajú často práve ženy (aj vzhľadom na pretrvávajúce rodové stereotypy) v domácnosti. V trhovej ekonomike je zaužívané, že trh naplnia potreby. Ak by boli také ruko-lapné, tak by podnikatelia zriadovali súkromné škôlky a jasle. Lenže táto ideológia predpokladá, že každá žena chce pracovať, nechce si užiť svoje malé dieťa, ale chce ho nechať cudzím ľuďom, aby ho vychovali za ňu. Len jej v tom bráni štát, ktorý sa nechce o jej dieťa v útlo vek postarať a preto by sa to malo stať vládnu prioritou.

Jednoducho, „slovenské chudinky“ si zle vybrali a ideológovia im musia pomôcť lepšie sa rozhodnúť, lebo oni vedia lepšie, čo je dobré pre ženy, ako to vedia ženy samotné. To, že žena kojí (aj do 2 rokov), je verbálnejšia (t.j. jasná predispozičná výhoda učiť dieťa

rozprávať) a v milujúcom manželstve možno čoskoro znova tehotná, je predpokladom toho, že žena je tou najvhodnejšou osobou, aby sa minimálne prvé roky života venovala svojim deťom intenzívnejšie doma, nakoľko citové puto je dôležité pre vývoj dieťaťa. Žene v starostlivosti o

malé dieťa na rozdiel od muža pomáhajú aj hormóny.

Ďalšou častou výhradou je, že ženy sú viac zamestnané na menej platených profesiách. Proste je im treba pomôcť zvoliť si ambicioznejšie zamestnanie, či azda štát by mal podľa socialistickeho vzoru znova zas regulovať mzdy? Je faktom, že ženy inklinujú byť učiteľkami, zdravotnými sestrami, asistentkami - roly, ktoré rodine preberá a platí štát. Alebo sú predavačkami v tej oblasti, ktorá im je blízka. Nevidieť ich dosť v technicky zameraných obchodoch, lebo väčšinou ženy nie sú technické typy, hoci existujú výnimky, s čím sa človek z času na čas stretne v malo-obchode. A vôbec to tieto stereotypné ženy neťahá do politiky, čo je vážna chyba podľa ideológov. Hoci zas musia priznať, že práve posledná kandidátka KDĽH mala najväčšie zastúpenie žien. Či sa však ženy prepracujú v rovnocennej konkurencii, je vecou ich schopností, no feministky chcú tam dostať aj tie bez schopností skrze povinné kvóty.

Tieto slovenské ženy si vôbec nevedia usporiadať ani súkromný život. Väčšinu domácich prác majú na svojich pleciah a to je teda úplne zaostalé. Dokonca takáto zaostalosť je najčastejšia u tých, ktoré vyznávajú kresťanstvo (konštatuje súhrnná

správa o stave rodovej rovnosti). Paradoxne tieto ženy majú aj najviac detí v porovnaní s tými, ktoré nepraktizujú svoju vieru, a tiež menšiu mieru rozvodovosti. To teda musia rodoví ideológovia zvrátiť ako úplne nemoderné a učiť ich, že všetky domáce práce si musia deliť fifty-fifty, lebo len to je spravodlivé. Ich deti by nemali vidieť žiaden rozdiel medzi mamou a otcom, najlepšie ich ani tak nenazývať, ako s tým už na západe experimentujú. V Británii i niektorých škandinávskych krajinách sa v rodných listoch uvádza rodič A a rodič B. Neprekvapí trend, že muži v OECD naozaj menej pracujú, kým ženy pracujú viac a viac. Rodiny sa zriedkavejšie stretávajú pri spoločnom stole, rodičia nemajú na deti čas, oveľa častejšie sa manželstvá rozpadávajú, keď sociálni inžinieri chcú prerobiť ženu na muža.

Málo slovenských žien používa antikoncepciu, vraj len 15%. Slovenským treba riadne dohovoriť, aby z potláčania vlastnej plodnosti/sexuality a poškodzovania svojho zdravia i manželstva urobili moderný návyk, lebo sa to tak na Západe nosí. Ešteže im nevyčítajú, že chodia menej na potrat, lebo na Západe s nárastom používania antikoncepcie stúpa aj miera potratov. Slovenské ženy si viac a viac kupujú tabletku „deň po“, lebo keď ich niekto „nabúcha“, nemá to byť jeho problém. Konečne si môžu moderné ženy užiť sexu, hoci bez lásky... V tomto si zase musia svoje očakávania prispôbiť tomu, čo chcú muži, aby sa mohli cítiť plnocene ako muži.

No dalo by sa pokračovať, ako málo sú slovenské ženy vysokoškolsky vzdelané či scestované v porovnaní s inými ženami v EÚ, respektíve ako nemajú zabezpečený dostatočný prístup k službám reprodukčného zdravia, rozumej nereprodukčným potratom (áno, aj na to sa sťažujú feministky!), a antikoncepcii, ktoré nie sú zdarma (čo majú v Británii a aj tak majú najhoršie štatistiky - stúpajúce potraty, najvyššia miera pohlavných chorôb, tínejdzerských tehotenstiev, atď., pritom v USA je zdarma len od tohto roka). „Zdarma“

Kresba: Andrej Mišanek

znamená, že každý občan sa musí poskladať v zdravotnom poistení, aby žena mohla sexovať a nemať deti. Pritom jeden výskum EÚ potvrdil, že európske ženy si želajú mať viac detí, ako majú...

A keďže túto stereotypnú generáciu žien v produktívnom veku len ťažko zmeniť, je treba v duchu rodovej rovnosti vychovať aspoň mladých. Najlepšie v škole, aby poznali svoje sexuálne a reprodukčné práva bez diskriminácie veku, hoci tie zatiaľ medzinárodné právne dokumenty neuznávajú. EÚ však také projekty zvrátenej sexuálnej výchovy rada zafinancuje svojim ideologickým mimovládкам, aby nielen menili verejnú mienku ale aj legislatívu v prospech tejto ideológie. Vláda SR preto pripravuje pre školy projekt Výchovy k ľudským právam, ktoré kašľú na diskrimináciu nenarodených a na nútenie kresťanov kolaborovať na nemorálnostiach proti ich svedomiu, čo sa už deje na západe. Táto ľudskoprávna prevýchova bude nazývať potrat ľudským právom, sodomiu právom na manželstvo, masturbáciu právom na zdravie a pornografiu slobodou prejavu. Už len tí stereotypní katolíci sú proti takým ľudským právam. Oni sú tí „extrémisti“ podľa definície v Trestnom zákone, lebo ich postoje „smerujú k potlačaniu ľudských práv a slobôd“. Už ho len začať uplatňovať...

Boj za rodovú rovnosť ide ruka v ruke s bojom proti homofóbií. Samozrejme odpor voči homosexuálnym partnerstvám je bigotnou fóbiou, hoci kto má strach, sú tí, ktorí praktizujú sodomiu a masturbáciu s osobou toho istého pohlavia. Manželstvo je otvorené aj pre nich, ale oni majú strach z intimity s opačným pohlavím, preto chcú manželstvo predefinovať, aby zahŕňalo aj pravý opak manželstva. Vláda si grantovými mechanizmami na podporu rodového LGBT lobby a zriadením výboru pre LGBTI osoby už teraz pripravuje pôdu, aby túto ideológiu ošetrila aj v zákonoch.

Ide o tú istú ideológiu, lebo gender (rod) sa nedefinuje ako pohlavie, ale ako vlastná preferencia sexuálneho životného štýlu. Hoci ťažko v tej súvislosti hovoriť o sexe - pod tým sa rozumie len pohlavné spojenie muža a ženy. Lebo strkať si pohlavné orgány kamkoľvek, resp. čokoľvek do nich nemá nič spoločné so sexom. Preto je to aj opakom manželstva. Lenže toto sa rozumie pod pojmom rodová rovnosť v Bruseli, kde všetky legislatívne dokumenty EÚ musia mať tzv. doložku gender mainstreaming, teda musia zohľadňovať rovnosť rodov. A práve cez Brusel sa podarilo účinne etablovať homosexuálnej lobby, ktorá postupne cez národné legislatívy núti všetkých občanov odobrovať a tiež kolaborovať na ich nemorálnom životnom štýle, čomu sa hovorí nediskriminácia.

Problémom definície však je, že ani nie je jasné, čo všetko rod je. V Austrálii definovali 23 typov rodov, okrem tých klasickejších homo-, bi- a transsexuálnych aj úplne úlety, hoci definícia nebráni tomu, aby si každý vymyslel svoj vlastný rod. Hlavným predpokladom je však odmietnuť vlastnú sexualitu muža alebo ženy a začať sa schizofrenicky tváriť na niečo úplne iné, čo je zvyčajne spôsobené traumou, nezrelosťou, sexuálnou závislosťou alebo zmätkom v hlave. Niektorým ani to nestačí a podľa EÚ takým ľudom

treba umožniť operáciu pre zmenu pohlavia, najlepšie preplatenú zdravotným poistením. Možno časom aj znásilnenia, pedofíliu, beštialitu a sadomasochizmus odkriminalizujeme, lebo podľa tejto logiky, za svoje sexuálne preferencie osoby nemôžu. Napokon oni sa cítia ako iné orientácie (rody) a tie sme sa zaviazali nediskriminovať.

Vedie to k absurdnostiam, ktoré nemajú obdobu, napr. v športe. Prvý preoperovaný muž na ženu sa kvalifikoval do ženského tenisového turnaja U.S. Open ešte koncom 70-tych rokov. Medzinárodný olympijský výbor v roku 2004 umožnil športovcom súťažiť v kategórii iného pohlavia, s akým sa narodili, za predpokladu, že sa preoperujú a podstúpia 2 roky hormonálnej terapie. Najnovšie sa prípadom zápasníka zmiešaných bojových umení zaoberá Boxovacia komisia štátu Florida po tom, čo Fallon Fox (37) priznal, že sa narodil ako muž, no súťaží v kategórii žien, od kedy sa v roku 2006 dal preoperovať na ženu. V Kalifornii zas hral v dievčenskom univerzitnom basketbalovom tíme 50-ročný muž, ktorý predtým podstúpil operáciu na zmenu pohlavia.

Je len otázkou času, kedy tieto prípady budú na dennom poriadku. Zatiaľ sa objavujú v móde, showbiznise, kde je snaha zaujať šokom. No preoperovaný muž na ženu bol už i poslancom v Taliansku, či uchádzačom o titul Miss Kanada. Lenže toto môže mať dopad aj na cirkvi, ktoré nebudú mať ako zistiť pohlavie kandidátov na kňazstvo, či žiadateľov o manželstvo. V Británii na základe rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva je anonymita transsexuálov chránená a preto nie je dovolené, ani v úradných dokumentoch, sa pýtať na pohlavie. Tento rozsudok je potenciálne záväzný pre všetky členské štáty Rady Európy, resp. kým nejaký iný transsexuál nenapadne Slovensko v Štrasburgu. Ďalším štandardom sa stáva uvádzanie rodiča A a B namiesto otca a matky tak s ohľadom na anonymitu transsexuálov ako i na fakt, že aj homosexuálne aktívne páry si môžu adoptovať dieťa.

Šokujúci, ale neprekvapivý je príbeh tzv. pani Francis na Evergreen štátnej univerzite v štáte Washington. Jej študentom je aj 45-ročný Colleen Francis, ktorý sa však cíti ako žena. Keď začal chodiť nahý do dievčenskej prezličky na univerzitnej plavárni, sťažovali sa študentky, ich rodičia až napokon plavecký tréner naň ho zavolať policia. Colleen je však tzv. transrodovou osobou a teda sa mu tréner musel ospravedlniť za vyhodenie. Univerzita vyhlásila, že „nešlo o žiadny zločin. Pani Francis bola len nahá na mieste, kde je nahota dovolená. Problémom je, že má penis. No mať penis ešte neznamená, že ide o muža. Pohlavie a rod nie sú to isté. Drámu spôsobili ľudia, ktorí nerozumejú komplexnosti rodovej identity a boja sa jej. Inými slovami, je to len transfóbia.“ Je naozaj na hlavu tváriť sa, že morálne dezorientovaná osoba a psychicky dezorientovaný muž má „občianske právo“ promenádovať sa nahý medzi dospievajúcimi dievčatami. Vitajte v krajine LGBT divov. Je to jeden vulgárny svet postavený na egoizme, ktorý nemá žiadnu sympatiu pre detskú nevinnosť.

Spracoval
MAREK. CIMBALA

Ako predseda vlády stál na čele Portugalska tridsaťšesť rokov. Jedni ho zbožňujú, a druhí nenávidia. Komunistická, socialistická i liberálna propaganda v ňom videla „fašistického diktátora“ a v tejto „povesti nesevstosti“ aj 27.7.1970 zomrel. O štyri roky neskôr vypukla v Portugalsku tzv. Karafiátová revolúcia, ktorá nastolila demokraciu západoeurópskeho typu, riadenú prevažne ľavicovými socialistami. Salazar sa tak stal synonymom každého zla: totalitný diktátor, fašista vládnucci pomocou ukrutnej tajnej polície PIDE, človek, čo zanechal Portugalsko v stave najzostalejšieho štátu v Európe.

RADOMÍR MALÝ

Tyran alebo otec vlasti?

Anglický publicista a historik Paul Johnson si však vo svojich Dejinách 20. storočia trúfol napísať odvážne slová: „...dejiny pravdepodobne zaujmú k obom (k Salazarovi i Francovi, pozn. autora) omnoho priaznivejšie stanovisko, než aké bolo v móde ešte na začiatku 80. rokov.“ Jeho predpoveď sa naplnila veľmi rýchlo. Napriek niekoľkým desaťročím trvajúcej mediálnej masáži označil portugalský národ v ľudovom hlasovaní práve Salazara za „najväčšieho Portugalca všetkých dob.“ Kto vlastne bol António Salazar de Oliveira a ako vyzeral politický systém, ktorý vytvoril?

Narodil sa 28.4.1889 v obci Vimeiro v strednom Portugalsku v chudobnej rodine dedinského majiteľa krčmy. Pochádzal z piatich súrodencov, bol najmladším a jediným mužským potomkom svojich rodičov po štyroch dcérach. Zbožná matka z neho chcela mať kňaza, preto vstúpil do seminára. Tam však zistil, že sa na povolanie kňaza nehodí, preto odišiel na starobylú univerzitu v Coimbre študovať právo a ekonómiu. Na štúdium si zarábala ako pomocná administratívna sila v kancelárii. Po získaní doktorátu zostal na fakulte a venoval sa kariere univerzitného pedagóga. V 20. rokoch dosahuje hodnosť profesora. Roku 1928 mu prezident Carmona ponúkol kreslo ministra financií a roku 1932 sa stáva predsedom vlády. V tejto funkcii zostal až do roku 1968.

ESTADO NOVO

Roky Salazarovej vlády sú spojené s termínom „nový štát“ (po portugalsky Estado Novo). Aby sme porozumeli tomuto výrazu, je nutná exkurzia do portugalských dejín prvých dekád dvadsiateho storočia. Portugalsko bolo ešte ako kráľovstvo v posledných rokoch svojej existencie politicky rozdelené na monarchistov a republikánov. Po niekoľkých neúspešných povstaníach a zavraždení kráľa Karla I. a následníka trónu Ľudovíta Filipa, sa napokon republikánom roku 1910 podarilo s pomocou časti armády monarchiu zvrhnúť a vyhlásiť demokratickú republiku. O rok neskôr promulgovalo Národné zhromaždenie ústavu, ktorá okrem iného obsahovala tvrdé protikatolícke opatrenia: odľuku Cirkvi od štátu, odstránenie náboženskej výchovy zo škôl, zrušenie väčšiny kláštorov a cirkevných škôl, likvidáciu katolíckej tlače. V Portugalsku dochádzalo k pogromom na katolíkov, pri ktorých boli povraždené stovky kňazov a rehoľníkov a zničených mnoho svätýň. Situácia sa upokojila až roku

1914, keď získali podiel na moci konzervatívni republikáni, proticirkevné zákony však zostali v platnosti aj naďalej. Roku 1917 sa Matka Božia zjavila vo Fatime, no protikatolícky zmýšľajúci policajti chceli šíreniu zjavenia zabrániť uväznením vizionárov.

Demokracia sa v Portugalsku neosvedčila. Vlády sa striedali v priemere trikrát do roka, štrajky vyvolávali jeden za druhým ekonomickú nestabilitu, v krajine vládla anarchia, keď bezrestná zločinnosť slávila svoj triumf. Medzi obyvateľstvom sa šíril kvôli nedostatku potravín hlad. To si čoskoro uvedomili niektorí z čelných predstaviteľov armády a rozhodli sa v záujme záchranu vlasti konať. V máji

V tom tkvela podstata jeho „nového štátu“. Salazar pochopil, že demokracia sa neosvedčila a nedá sa k nej vracať. Polemizoval najmä so svojím predchodcom, bývalým premiérom gen. Ferrazom, ktorý požadoval obnovu demokracie a znovu zvolal parlament. Salazar neustále poukazoval na politický, hospodársky a predovšetkým mravný rozvrát, ktorý spôsobilo pätnásť rokov demokracie a podarilo sa mu získať si i podporu prezidenta Carmonu.

V tej dobe boli v celej Európe v konzervatívnych kruhoch módné idey stavovského štátu, korporativizmu, realizovaného najmä v Mussoliniho Taliansku. Obľubu nachádzali najmä

roku 1926 generál Gómez da Costa za podpory premiéra susedného Španielska Prima de Riveru uskutočnil štátny prevrat. Rozohnal parlament, zakázal politické strany a zrušil ústavu z roku 1911. Čoskoro nato abdikoval v prospech svojho kolegu, generála Oscara Carmonu, ktorý sa stal roku 1928 prezidentom republiky. Ten ponúkol mladému profesorovi Salazarovi vo vojenskej vláde kreslo ministra financií. Roku 1932, keď sa armáda vzdala svojej moci, menoval prezident Salazara za predsedu civilnej vlády.

Salazar zmýšľal katolícky a monarchisticky. Bol vychovaný vo vernosti Cirkvi a trónu. Preto sa hneď po svojej nominácii pokúšal o obnovu monarchie, lenže z radov portugalskej šľachty sa nenašiel nikto, kto by mal o úrad panovníka záujem. Koncom štyridsiatych rokov sa síce prihlásil s národom na portugalský trón Duarte Nuno, vojvoda z Braganzy žijúci v britskom exile. Nebol však úspešný, pretože od útleho detstva žil v Anglicku a nevedel po portugalsky. Salazar preto prijal republikánske zriadenie ako „realitu z núdze“ a dal mu novú tvár.

spisy Othmara Spanna. Salazar síce čítal túto literatúru a vyjadroval sa k nej sympaticky, nezvolil si ju však za ideologické východisko štátu Estado Novo. Nebol ideológom, ale pragmatikom v dobrom zmysle slova. Jeho prioritou, ako sa vyjadril v rozhlasovom prejave hneď po nástupe do premiérskeho úradu, bolo „blaho ľudu“, „poriadok“, „rešpekt pred zákonom“ a „pokojný rodinný život“. Tomu dával prednosť pred akýmkoľvek, čo i najlepšimi teóriami.

Bol Salazarov Estado Novo diktatúrou alebo nie? V istom zmysle slova áno, ale zároveň i nie. Salazar založil roku 1930 politickú stranu „Národný zväz“. Roku 1933 získal dekrétom prezidenta Carmonu obrovskú moc. Zakázal všetky extrémistické politické strany, najmä komunistickú a socialistickú, ale práve tak i prohitlerovskú národnú socialistickú a tiež i fašistickú stranu, inšpirovanú Mussoliniho Talianskom. Mimo zákona boli postavené aj strany liberálneho typu. Celkom legálne však fungovali monarchisti a kresťanskí demokrati, ktorí sa však napokon zlúčili s Národným zväzom. Okrem toho sa od Národného

Predseda vlády António Salazar de Oliveira pri zasvätení Portugalska Nepoškvrnenému Srdcu Panny Márie. Zasvätenie sa uskutočnilo na sviatok Zoslania Ducha Svätého 17.5.1959 pri otvorení monumentu Krísta Kráľa nad Lisabonom.

zvazu odštepovali z času na čas rôzni nespokojenci, ktorí zakladali opozičné strany a hnutia. Tie Salazar toleroval a umožňoval im vo voľbách kandidovať proti Národnému zväzu.

Salazar nerozpustil parlament, ale výrazne obmedzil jeho moc. Vyhlásil novú ústavu, v ktorej položil dôraz na tzv. stavovské komory, tzn. profesijné združenia. Každý zamestnanec patril do niektorého z profesijných syndikátov, ktoré si svojich predstaviteľov slobodne volil a tiež i slobodne odvolával, ak nespĺňali požiadavky členov. Syndikáty jednali so združeniami zamestnávateľov, tzv. grémiami a snažili sa dosiahnuť pre zamestnancov čo najvýhodnejšie podmienky. Salazarovi boli inšpiráciou sociálne encykliky pápežov Leva XIII. (Rerum novarum) a Pia XI. (Quadragesimo anno). Tieto korporácie, stavy, mali do značnej miery nahradiť parlament a politické strany. Rozhodujúce slovo mali mať zamestnanci samotní. O ich záležitostiach už nemali rozhodovať poslanci volení za politické strany, ktorí vo väčšine prípadov ani nemali nič spoločné s profesiou svojich voličov, ale práve „jedni z nich“, ktorí boli priamo nimi volení. Napríklad banícke záujmy mali hájiť samotní baníci zvolení svojimi kolegami, železničiarke železničiar, úradnícke úradníci atď. To, čo si korporácie vymohli, sa malo stať zákonom. Štát to musel rešpektovať a ani premiér nemal právo to meniť.

V tomto zmysle slova teda Estado Novo diktatúrou nebolo a ani Salazar nebol diktátorom. Zamestnanci samotní sa dohadovali so zamestnávateľmi o problematike napr. pracovnej doby, bezpečnosti pri práci, mzdy, poistenia, atď. Štát mal právo zasiahnuť len vtedy, keď sa nedospeje k dohode a keď ho k tomu výslovne vyzvali obe strany. To bol rozdiel oproti Mussoliniho Taliansku, ktoré taktiež operovalo korporatívnym zriadením, lenže kým Duce mal právomoc kedykoľvek autoritatívne zmeniť dohodu korporácií a grémií, portugalský premiér tak konať nemohol.

Veľké právomoci zamestnanec-kých korporácií poskytli Salazarovi dôvod na legálny zákaz štrajkov. Estado Novo vylučovalo v záujme verejného blaha a poriadku akékoľvek nepokoje v uliciach a ak k nim došlo, vždy ich polícia tvrdo potlačila. Salazar zaviedol i cenzúru tlače. Tá sa však vzťahovala len na propagáciu „štátu nepriateľských ideí“, nie na kritiku jednotlivých nositeľov moci. Najčítanejší denník Diario de Lisboa takmer v každom čísle kritizoval opatrenia vlády alebo činnosť ministrov či štátnych úradníkov. Salazar zakazoval propagáciu deštruktívnych myšlienok, nie však kritiku nositeľov úradu a moci. Tá vo fašistickom Taliansku prípustná nebola, nehovoriac o nacistickom Nemecku alebo komunistickom Rusku.

Ak niekto kladie na roveň Salazara s Mussolinim alebo dokonca s Hitlerom, porovnáva neporovnateľné. Kým Mussolini neustále hlásal: „Všetko v štáte, nič proti štátu, nič mimo štátu!“, Salazar sa, naopak, usiloval o čo najmenšiu rolu štátu v živote spoločnosti. Štát mal dbať len o poriadok, sociálnu spravodlivosť a blaho občanov. Inak však štátu neprislúchalo miešať sa do oblastí, kde sa môžu občania na základe väzieb zamestnanec-zamestnávateľ ako rovný s rovným dohodnúť sami. V kompetencii štátu ani nie je vstupovať do rezortov vedy a kultúry, ak nie je ohrozená mravnosť alebo nie sú propagované zhubné idey. Salazar sa taktiež nikdy nenechával titulovať ako „Vodca“. Vždy bol len predsedom vlády a nič viac. V Portugalsku sa počas jeho režimu nekonali žiadne veľkolepé teatrálny vystúpenia s ohni-

vými prejavmi politikov ako v Hitlerovom Nemecku a Mussoliniho Taliansku. Salazar to priamo nenávidel - ako uvádzajú znalci jeho režimu. Miloval pokojný rozvoj krajiny tvorenej prácou a usporiadaným životom obyvateľstva, nenarušenej vojnou, revolúciami, štrajkami či inými nepokojmi. To bol hlavný ideál Estado Novo. „Salazarizmus“ sa dá v tomto zmysle slova ťažko porovnať s akýmkoľvek iným politickým systémom, najbližšie však k nemu malo Dollfusovo Rakúsko a neskôr Francovo Španielsko.

Salazar ako pravoverný katolík výrazne posilnil vplyv Cirkvi vo verejnom živote. Nebolo to jednoduché. Vojenské vlády po prevrate roku 1926 síce zrušili perzekučné protikatolícke zákony, Cirkev mohla opäť obnoviť rehoľný život, zakladať katolícke školy, spolky a tlač, ale odluka od štátu a zákaz náboženskej výchovy v štátnych školách zostali naďalej v platnosti. Salazar nemohol prehlásiť Katolícku cirkev za štátnu, ako tomu bolo za monarchie a riskovať krvavú antiklerikálnu revolúciu. Protikatolícke

dokazuje konkordát medzi Portugalskom a Svätou stolicou roku 1940. Salazar s odvolaním na tento ústavný článok o pravde v Katolíckej cirkvi mohol potom presadiť zákon, podľa ktorého všetky legislatívne opatrenia, týkajúce sa verejnej morálky, musia mať schválenie portugalského episkopátu. Tým bolo vylúčené, aby parlament mohol odsúhlasiť potraty, antikoncepciu, pornografiu, sodomiu...

Salazar bol veľmi ortodoxného zmysľania a netajil sa svojim znepokojením nad výsledkami Druhého Va-

ským predsedom“), pribúdalo konverzitov a kostoly, predtým poloprázde, sa pozvoľna plnili.

Dodnes sú aktuálne Salazarove slová: „Základný omyl čisto ateistického, laického štátu vidím v tom, že vyňal svoju činnosť z hraníc morálky. Zákon a právo urobil nezávislými od všeobecného dobra a všeobecnej spravodlivosti.“

MÝTY A LŽI

O „SALAZARIZME“

Kritiku Salazara možno zhrnúť do troch bodov:

1.) „Salazar zanechal krajinu v stave hospodárskej zaostalosti...“

Samozrejme, že to nie je pravda. Lenže niečo je nutné priznať. Salazar vedome nepodporoval ohromnú industrializáciu povojnového kapitalistického boomeru. Rozvoj štátu schvaľoval, ale pomalým tempom. Odmietal komunizmus i divoký a nespútaný kapitalizmus. Proti obom kládol ekonomiku na princípe stavovského zriadenia. Videl jasne rozdiel medzi oprávnenými požiadavkami na uspokojenie základných potrieb človeka a konzumným šialenstvom hromadenia pozemských statkov. Obával sa, že rýchla industrializácia, lákajúca ľudí z dediny do miest za ľahším životom bude viesť k rozpadu patriarchálnej dediny, ktorá bola vždy nositeľkou tradičných hodnôt: viery, rodiny, susedskej solidarity a svedomitej práce.

Salazar často opakoval: „Eudia sa nutne potrebujú nasýtiť, slušne sa obliekať a dôstojne bývať, ale nepotrebujú mať nutne auto alebo televíziu.“ Týmto smerom sa uberala i jeho ekonomická politika. Jej dôsledkom bolo, že Portugalsko 60. rokov malo najmenej osobných áut a televízorov na hlavu obyvateľa v celej západnej Európe. Na druhej strane však od 30. rokov nikdy nebola v krajine vážnym problémom nezamestnanosť a sociálne zákonodarstvo, ktoré bolo výsledkom dohôd medzi korporáciami zamestnancov a grémiami zamestnávateľov. Každý poctivý človek mal istotu slušného života aj v starobe, v chorobe, v invalidite a v ďalších situáciách núdze.

Salazar vyviedol v 30. rokoch krajinu z nebezpečenstva hladomoru a vyrovnal štátny dlh. Uplatnil hospodársku politiku štátom riadenej deflácie tlačiacej ceny a mzdy nadol. Podarilo sa mu dosiahnuť ekonomickú stabilitu. Po vojne boli istú dobu Portugalsko a Španielsko štátmi s najrýchlejšou rastúcou ekonomikou v západnej Európe, čomu výrazne napomohol fakt, že sa nezúčastnili Druhej svetovej vojny.

2.) „V roku Salazarovej smrti bolo vyše 20% Portugalcov negramotných. Za prvých dvadsať rokov vlády režimu po r. 1974 negramotnosť takmer zmizla...“

To je už mediálna manipulácia ťažkého kalibru. Keď sa Salazar ujmal moci, vyše polovica obyvateľstva bola negramotná. Išlo najmä o vidiek, kde chýbali školy. Salazar vyhlásil program „Škola do každej dediny“ a v priebehu niekoľkých rokov ho realizoval. Povinná dochádzka bola striktné vyžadovaná a jej nedodržanie pokutované, analfabeti dokonca nemali volebné právo. Do 70. rokov klesol analfabetizmus v krajine o viac než polovicu, pretože nová generácia narodená počas vojny a po nej, už čítať a písať vedela takmer stopercentne aj v najzapadnejšej dedine. 20% negramotných, zaznamenaných na začiatku 70. rokov, tvorili prevažne starí ľudia z dedín, ktorí do školy nikdy nechodili a ktorých tak nechal Salazar i dožiť. Neobťažoval ich totiž „entuziastickými“ kurzami gramotnosti ako komunistická Kuba.

Tyran alebo otec vlasti?

SALAZAR

A KATOLÍCKA CIRKEV

Katolícka viera bola preukázateľnou motiváciou Salazarových politických krokov. Bol zbožný, a pokiaľ mu to zodpovedný úrad predsedu vlády dovolil, denne chodil na svätú omšu. S lisabonským patriarchom kardinálom Cerejeirom ho spájalo hlboké celoživotné priateľstvo. Cerejeira patril k hlbokým ctiteľom zjavení Panny Márie vo Fatime, čo prevzal i Salazar.

Náboženskému založeniu odpovedal i premiérov osobný život. Neoženil sa a až do smrti zachovával celibát. Ťažko tiež nájdeme v dejinách štátnika s takým nepatrným majetkom. Keď roku 1970 zomrel, mal na vkladnej knižke len 50 000 escudov, čo v tej dobe reálne zodpovedalo sume približne 20 000 Kč (800 eur, pozn. prekl.). Jeho malý pozemkový majetok zdedený po rodičoch si rozdelili posledné z jeho ešte žijúcich sestier. Nemal ani vlastný dom, býval v Lisabone v obyčajnom mestskom nájomnom byte. Nevlastnil dokonca ani osobné auto a chodil denne do vládného paláca pešo s aktovkou v ruke - samozrejme, nenápadne strážený ochrankou. Rád to využíval na nadväzovanie osobných kontaktov s prostými ľuďmi, chcel byť informovaný o ich problémoch a podľa možnosti im pomôcť. Rozhodol sa, že aj vo funkcii premiéra bude žiť ako obyčajný, radový občan Lisabonu. Nechcel sa v ničom odlišovať. Prebytok zo svojho platu dával na charitatívne účely.

predsudky boli v portugalskej spoločnosti silne zakódované - a aj medzi vysokými dôstojníkmi a funkcionármi jeho Národného zväzu sa vyskytovali bojovní ateisti. I prezident Américo Tomás, zvolený roku 1958, sa svojím ateizmom netajil. Salazar musel vtedy voliť postupné kroky, ktoré napokon dosiahli žiaduci výsledok.

Najprv umožnil v školách náboženskú výchovu, ak si to želala väčšina rodičov detí. V takom prípade sa náboženstvo stalo povinným predmetom pre žiakov katolíckeho vyznania. Potom pristúpil k zákazu rozvodov legalizovaných po revolúcii roku 1910, ale pre kategorický odpor vo vlastných radoch dosiahol iba radikálne sprísnenie rozvodovej praxe.

Portugalská ústava obsahovala paragrafy o slobode náboženského vyznania v zmysle vtedajšieho liberálneho chápania: všetky denominácie i ateistické združenia sú si rovné a majú rovnaké práva. Salazarovi sa napriek tomu podarilo presadiť v ústave Estado Novo formuláciu o Bohu ako najvyššom Zákonodarcovi a o tom, že „náboženská pravda je obsiahnutá v Katolíckej cirkvi, a preto má štát povinnosť poskytovať jej mimoriadnu ochranu“. To znelo plne katolícky a líšilo sa od formulácie zákona reštauračného Francúzska po roku 1815, ktorý hovoril o Katolíckej cirkvi ochraňovanej štátom len preto, že sa k nej „hlási väčšina Francúzov“. Preto tento zákon pápež Pius VII. odmietol. Salazarovo zdôvodnenie bolo, naopak, vo Vatikáne prijaté so súhlasom, čo

antiklerikálneho koncilu a „otvorením sa Cirkvi svetu“. Žiaľ, i v Portugalsku časť hierarchie zmysľala „v duchu koncilu“ a postavila sa na stranu protisalazarovskej opozície. Skupina katolíckych ľavicových intelektuálov publikovala roku 1958 list, v ktorom odmietala Estado Novo a požadovala parlamentné zriadenie západoeurópskeho typu. Tieto požiadavky podporili aj niektoré biskupské kúrie, najbojovnejšie v Porte, kde patril miestni biskup k tvrdým kritikom Salazarovho režimu. Po tzv. Karafiátovej revolúcii roku 1974 bola ihneď zrušená ústavná klauzula o Bohu a štátnej ochrane Katolíckej cirkvi. Tým prestalo platiť i ustanovenie, že zákony v oblasti morálky musia mať schválenie episkopátu. Uvoľnila sa tak cesta k legalizácii antikoncepcie, potratov a pod. a naozaj sa jej zakrátko všetky tieto zločinnosti i dočkali. Ani Vatikán neprotestoval, čo sa v tej dobe dalo ťažko očakávať. Veď to boli práve pápežskí nunciovia, kto s odvolaním na koncilnú deklaráciu Dignitatis Humanae vyvíjal tlak na zrušenie privilegovaného postavenia Cirkvi v rýdzo katolíckych štátoch ako napr. vtedajšie Španielsko, Taliansko, švajčiarsky kanton Wallis alebo Kolumbia!

V dôsledku toho potom došlo k legalizácii nemravných zákonov, k poklesu náboženských praktík a k odpadnutiu od viery. Tak sa dialo i v Portugalsku po roku 1974. Za Salazara, naopak, ako uvádza vo svojom elaboráte z roku 1969 dr. Miloslav Skácel (nazýva ho „obdivuhodným minister-

Antonio Salazar de Oliveira. Fotografia z otvorenia monumentu Krista Kráľa v Lisabone roku 1959. Keď zbor kontil spev záverečného Tantum ergo, na pódium zletela holubica (dole pod mikrofónom)...

Kardinál Cerejeira pred otvorením monumentu Krista Kráľa nad Lisabonom. Vo svojej reči predniesol aj tieto slová: „Zabúdajúc na to, že Cirkev je postavená na Skale, ktorú ani brány pekelné nepremôžu, sa mnohí ľudia snažia zavesiť na 'chod dejín' v obave, že s Cirkvou by boli pozadu. Požadujú od nej ak nie verejne, tak v súkromí, aby sa prispôbila modernému svetu. Vo veľkej, ale iluzórnej nádeji dúfajú, že dôjde k dokonalému zmierneniu medzi Cirkvou a svetom, hoci ich pred tým už dávno varoval Apoštol

To, že sa dnes s analfabetizmom v Portugalsku takmer nestretáme, nie je zásluhou režimu po roku 1974, ale dôsledkom prirodzenej generáčnej výmeny. Starí ľudia, ktorí do školy nikdy nechodili, postupne vymreli. Prioritnú zásluhu na likvidácii negramotnosti má teda Salazar a jeho Estado Novo.

3) „Salazar krvavo likvidoval politickú opozíciu pomocou obávanéj tajnej polície PIDE, ktorá mučila ľudí. Salazar podporoval Hitlera a učil sa od neho...“

Komunistická a vôbec všetka ľavičarska propaganda bola v Salazarovom Portugalsku zakázaná, o čo viac teda organizácia podobného typu. Portugalsko bolo bezprostredne ohrozené komunistickou infiltráciou zo susedného Španielska, preto Salazar poskytol generálovi Francovi ekonomickú i vojenskú pomoc. V Portugalsku sa sformovalo dobrovoľnícke hnutie „zelených košíčkov“, ktoré vytvorili v Španielskej občianskej vojne tzv. Portugalskú légii bojujúcu na strane Franca. Po Francovom víťazstve uzavreli oba štáty vojenský pakt pod názvom Iberský blok. Portugalsko rovnako ako Španielsko vyhlásilo počas vojny neutralitu a poskytlo azyl veľkému množstvu Židov a odporcov nacizmu. Svoju neutralitu porušilo až na sklonku vojny, keď poskytlo Britom na vojenské účely Azorské ostrovy. Je pravda, že po smrti Hitlera viseli v Portugalsku vlajky na pol žrde, lenže to isté sa dialo i niekoľko týždňov predtým pri úmrtí amerického prezidenta Roosevelta. Salazar sa chcel len skloniť pred majestátnosťou smrti bez ohľadu na politickú orientáciu a mravné kvality zosnulého.

Komunistické nebezpečenstvo si vyžiadalo v Portugalsku represie proti hlásateľom tejto ideológie a všetkým ďalším ľavičarským rozvratníkom. Salazar preto zriadil tajnú políciu PIDE a kvôli hrozbe komunistického povstania jej udelil zvláštne právomoci, medzi nimi i možnosť uväznenia nebezpečných elementov bez súdu. Nebezpečenstvo komunistického pre-

vratu primälo Salazara primknúť sa počas tzv. Studenej vojny k západným veľmociam a vstúpiť do NATO.

Bola PIDE naozaj krutá? Tajná polícia nie je dobročinný spolok, to je samozrejmy fakt. V Portugalsku boli politickí väzni internovaní do zvláštnych táborov. Tie sa však ani v najmenšom nepodobali na nacistické alebo komunistické vyhladzovacie koncentračné tábory, ale skôr na miesta vyhnanstva. „Politickí“ mali zvláštny status, nemuseli ťažko pracovať a mohli sa voľne pohybovať po celom objekte. Najobávanejším bol tábor v Tarrafalu na Kapverdských ostrovoch. Ak Jan Klíma (autor Dejín Portugalska, pozn. prekl.) horekuje nad týraním, kde boli za prístupky väzni zatváraní do korekcie so štrkovitou podlahou - tak je to v porovnaní s podmienkami našich väzňov v 50. rokoch priam smiešne. Faktom však zostáva, že v Tarrafalu dochádzalo k častým úmrtiam väzňov a vzniklo podozrenie, či im PIDE „nepomáha“ v odchode na druhý svet. Bola tam vyslaná komisia - zistila však nič iné. Príčinami úmrtí bola nevyhovujúca vlhká tropická klíma, čo bol dôvod, prečo už v polovici 50. rokov nariadila vláda zrušenie tábora.

PIDE sa spolu s vojskom podieľala na represióch v Angole, Mozambiku a ďalších portugalských kolóniách, kde došlo k povstaniu miestneho obyvateľstva pod komunistickým vedením. Komunistické a slobodomurárske médiá boli plné správ o „beštiálnych krutostiach“ Portugalcov. Celkom však zabudli na podstatne horšie surovosti domorodých komunistických povstalcov. Výsledky napokon hovoria jednoznačne. Angola, ktorá bola na konci portugalskej epochy štvrtá najrozvinutejšia krajina Afriky, sa za vlády komunistov a v dôsledku vnútorných bojov, stala krajinou trosiek a mrzákov. Východný Timor sa miesto sľubovaného rozkvetu dočkal moslimskej indonézskej okupácie, genocídy a skazy.

Samozrejme, neospravedľujeme brutálnosť, ak sa nejakej PIDE dopustila

- čo sa nedá vylúčiť. Záhadná je predovšetkým smrť opozičného politika Umberta Delgada na španielsko-portugalských hraniciach, ktorý pripravoval ozbrojené povstanie proti režimu. Represie však nijako nevybočovali z vtedajšej miery obvyklej v demokratických štátoch, americká CIA a FBI majú na svedomí horšie veci než PIDE. Tieto represie boli zamerané predovšetkým proti komunistom a ich spolupracovníkom, ktorí neskrývali svoj úmysel zvrhnúť portugalských režim hoci aj ozbrojeným povstaním. Zločiny, čo predviedli komunistické tajné služby v krimináloch a táborech boľševických štátov, sú s tým, z čoho bolo a dodnes je obviňované PIDE, absolútne neporovnateľné. V Salazarovom Portugalsku nebol nikto z politických ani iných dôvodov popravený, lebo nebol uzákonený trest smrti. Zatiaľ čo v komunistických štátoch boli rozsudky smrti nad nevinými ľuďmi vynášané ako na bežiacom páse. Nuž, čo sa tu dá porovnávať?

Po vojne sa PIDE vôbec netešila zlej povesti, jej predstaviteľ sa stal dokonca šéfom Interpolu. Po Karafiátovej revolúcii roku 1974 boli niektorí z vedúcich funkcionárov PIDE uväznení a obvinení zo „zločinov proti ľudskosti“. A hľa! Všetci museli byť prepustení kvôli nedostatku dôkazov. To sú fakty.

V Salazarovom Portugalsku sa nikto nemusel báť otvorene hovoriť a kritizovať. Nikto nebol zatknutý preto, že napr. v krčme hovoril proti režimu. Univerzity boli podporované i napriek tomu, že práve študenti boli nositeľmi opozičných postojov. Salazar mal ako univerzitný pedagóg pre vysoké školy slabosť - je známe, že ministrov vyberal najmä z radov svojich kolegov, takže jeho vládu ironicky volali „katedrokracia“. Rovnako i literatúra a umenie zažívali obrovský rozkvet, čo priznal v televíznom vysielaní i český spisovateľ žijúci v Portugalsku František Listopad, ktorý nepatril k Salazarovým obdivovateľom.

Salazar roku 1968 spadol zo sto-

ličky, čo mu spôsobilo vážny úraz hlavy. Nemohol ďalej vykonávať funkciu premiéra, rezignoval a roku 1970 zomrel. Jeho pohrebný sprievod z kláštora hieronymitov v lisabonskej štvrti Belém na cintorín v rodnom Vi-meire sprevádzali obrovské zástupy ľudí. Novým premiérom sa stal univerzitný profesor Marcelo Caetano. V hrubých rysoch zachovával Salazarovu líniu, nebol však obdarený jeho jasnozrivosťou a nekompromisnosťou. Ustupoval ľavičiarom a liberálom, čo sa mu nevyplatilo. Roku 1974 ho zvrhla Karafiátová revolúcia.

Salazarova éra sa stala na dlhý čas predmetom mediálnej i politickej demonizácie. V záujme „ozdravovania národa“ prebiehali čistky predovšetkým v školách, kde „pokrokoví študenti“ vyhánali „reakčných“ pro-

fesorov (kdeže sme to už počuli?), sekretariáty nepohodlných politických strán prepadali ozbrojené bojové jednotky. O to väčší je teda zážrak, že portugalský národ pri hlasovaní o „najväčieho Portugalca“ túto optiku odmietol a hrdo sa prihlásil k Salazarovi. Ukázal, že sa za jeho éru rozhodne nehanbí. A naozaj sa nie je za čo hanbiť.

V článku boli použité práce J. Jandu, J. Klíma, J. Závěšického, encyklopédia Geschichte auf Arte - Franco und Salazar a ďalšie internetové zdroje. Publikované v časopise TeDeum 3/2010

RADOMÍR MALÝ

Z češtiny preložila Katarína. Džunková

JAN ZAHRADNÍČEK,

La Saletta

Znášali do kúta revolúciám,
ktoré mali porodiť nové slovo.
Boli to však iba potraty -
nenarodilo sa nič,
iba zjavne ubúdalo lásky.

Zabúdalo sa ako na smrť,
čo je nástrojom, čo na čo slúži.
Nechce sa mi, ani keby všetci
stáli na hlave, na hlave stáť s nimi,
nechce sa mi hulákať áno a hulákať nie
iba podľa toho, odkiaľ fúka vietor,
desia ma stáda
prežívajúce od rána do večera
jediný žväst.

Som tu, môj Bože,
na našej planéte, čo sa tak rýchlo krúti,
na návšteve u krásy,
bytom v zdesení
a potácajú sa medzi zdesením a krásou
ani nestíham uviesť si,
čo všetko je už stratené
a čo sa ešte dá stratiť.

Desí ma prorokovať,
desí ma slovo s jediným významom,
podobným na zodvihnutú sekeru,
ktorá smie iba zabíjať.

(...)

Suchý žiaľ miliónov očí ma prepaľuje,
potreboval by som hlasy všetkých zvonov
roztavených v ostatných vojnách,
alebo aby sa rozhlasové stanice rozoznili
hymnou na radosť
a aby som ja rozprával o márnoträtom synovi,
ktorý sa vracia...

Aby sa Európa vrátila k prvej láske,
holdujúc Baránkovi,
aby sa navrátil môj národ...

Preložil T. K

Moja prvá cesta viedla k Rudolfovi Dilongovi. V Amerike som sa ocitla tak trochu proti svojej vôli, podobne ako on pred päťdesiatimi troma rokmi. Pri jeho hrobe som chcela prežiť sladký pocit spomienok na domovinu, súzvuk túžob, no predovšetkým som chcela pozdraviť starého známeho, ktorý ma kedysi učil tripieť a odpúšťať. Tento vznešený cieľ nebolo možné dosiahnuť bez napínaveho zisťovania, kde sa nachádza básnikov hrob. Internet mi ponúkol dve odpovede: Valparaiso v štáte Indiana, a tiež „oceľový“ Pittsburgh v Pensylvánii. Rozhodla som sa dôverovať informácii z článku amerických františkánov, boli prosto podrobnejšie. Zaviedli ma na pútnické miesto Svätynia siedmich bolestí (Seven Dolors Shrine), nachádzajúce sa na okraji mestečka Valparaiso. Druhý údaj o hrobe v Pittsburghu som si vysvetľovala tak, že pramene ho odvodzujú od miesta úmrtia. Onedlho som zistila, že obidva údaje sú správne.

Keď RUDOLF DILONG zomrel, v roku 1986, jeho telo bolo skutočne

Pohľad na tabuľu oddeľujúcu sekciu františkánskych hrobov v severnom kridle cintorína Christ Our Redeemer Catholic Cemetery v Pittsburghu. Jeden z hrobov patrí Rudolfovi Dilongovi.

prevezené z Pittsburghu o sedemsto kilometrov ďalej, do Valparaisa. Pochovali ho na rehoľnom cintoríne v areáli Svätynia siedmich bolestí, podľa vtedajšej praxe členov jeho rehole. Dané pútnické miesto založili v roku 1928 františkáni z Viceprovincie Najsvätejšieho Spasiteľa sídliacej v Pittsburghu, no organizačne nadväzujúcej na Provinciu Najsvätejšieho Spasiteľa v Bratislave. Vznik viceprovincie iniciovali slovenskí františkánski kňazi, ktorí vycestovali do Ameriky, aby slúžili slovenským imigrantom ako misiónári. Františkáni túžili prostredníctvom nového pútného miesta zabezpečiť krajanom možnosť vykonávať púte, duchovné obnovy a najmä, udržiavať úctu k Sedembolestnej Panne Márii a svätému Františkovi. Nie náhodou objekt pútného miesta posvätil a otvoril syn slovenských imigrantov, dnes už legendárny biskup Andrew G. Grutka. Svätynia siedmich bolestí sa rozprestierala na pomerne veľkom území. Tvorili ju budova a nádvorie kláštora, Kaplnka Sedembolestnej Panny Márie o veľkosti menšieho kostola, exhercičný dom a meditačná záhrada s inšpirujúcimi zákutiami. Meditačná záhrada obsahovala parkovú časť s rybníkom a vodopádom, zastavenia krížovej cesty a jaskynky približujúce život Panny Márie a svätého Františka. V jej strede sa nachádzal malý cintorín, určený zosnulým františkánskym bratom. Bol sústre-

dený okolo oltára sv. Františka. Prvý hrob Rudolfa Dilonga sa teda nachádzal v tomto malebnom prostredí.

V polovici deväťdesiatych rokov prešla františkánska farnosť pod správu diecézy a veľká časť pozemku svätyni, vrátane cintorína, bola predaná a zlikvidovaná. Roku 1998, dvanásť rokov po Dilongovej smrti, boli jeho telesné pozostatky exhumované a opätovne pochované na Katolíckom cintoríne Krista Vykupiteľa v Pittsburghu (Christ Our Redeemer Catholic Cemetery).

Územie pôvodného hrobu vo Valparaiso je v súčasnosti zastavané domami. Je isté, že moment exhumácie mohol byť šikovne využitý na transportáciu pozostatkov R. Dilonga na Slovensko. Súčasný hrob Rudolfa Dilonga dopĺňa rad plochých náhrobov v tvare kvádra,

neskôr, spolu s mojím americkým sprievodcom, požiadali o úpravu hrobu. O pár dní bolo konečne možné od fotiť vyvýšenú a celkom odhalenú mramorovú dosku. Namočila som vreckovku a poutierala som jej povrch, pretože bol zanesený zeminou. Potešilo ma, že Strmeňov náhrobok obsahoval citát z jeho básne, obrázok Sedembolestnej Panny Márie a bezchybnú, slovenskú verziu básnikovho mena. Mestečko Chardon sa nachádza šesdesiatšesť kilometrov severovýchodne od Clevelandu. Karol Strmeň v ňom žil s rodinou až do dňa svojej tragickej smrti.

MIKULÁŠ ŠPRINC je pochovaný v Clevelande na známom katolíckom Cintoríne - Kalvárii (Calvary Cemetery). Na jeho náhrobku som našla uspokojivé údaje o tom, že bol bás-

nikom a slovenským vlastencom. Názov cintorína vo mne zarezoval svojou výstižnosťou. Životná púť Mikuláša Šprince na americkom kontinente bola skutočne poznačená námahami a trápením, príznakmi pre udomáčňovanie sa prisťahovalca v cudzej zemi. Mikuláš Šprinc sa neutiahol do mikrosveta slovenských prisťahovalcov, ako to urobil Rudolf Dilong. Neprivítal výzvy americkej zeme s otvorenou náručou ako Karol Strmeň. Jeho cesta bola pomalá cesta s krížom, stúpajúca na vrch Kalvárie. Popri kňazskom povolani sa vypracoval najprv na stredoškolského učiteľa, a najväčším úspechom jeho kariéry bolo miesto vysokoškolského pedagóga v kňazskom seminári vo Wickliffe, v štáte Ohio. Súbežne so službou americkej verejnosti sa v plnej miere venoval svo-

jim rodákom. Redigoval časopis Most a zakladateľsky sa podieľal na Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v Spojených štátoch. Stal sa jedným z vedúcich zakladateľov Slovenského inštitútu v Clevelande, ktorý uchováva, okrem iného, všetky písomné pozostalosti emigrovaných spisovateľov. V čitárni Slovenského inštitútu som si prezerala fascikle jednotlivých autorov. Našla som v nich prosby o vydanie básnických zbierok, redaktorské poznámky, básne, články z tlače amerických Slovákov, príhovory, obhajoby nespravodlivo obvinených, pozvánky na kultúrne aktivity emigrantov, sezónne blahopriania, krátke osobné pozdravy... Uvedomila som si, ako rozlične možno reagovať na výzvu žiť život mimo svojej domoviny. Rudolf Dilong zakotvil vo svojej rehoľnej izbe a väčšinu času trávil písaním beletrie, či duchovných zamyslení. Slúžil slovenské sväté omše a kázal Slovákom. Svoju energiu naplno rezervoval slovenskému jazyku, národu, vlasti. Kvôli konkrétnemu záväzku srdca sa uzamkol pred ostatným svetom, prihládajúc už len na zvierací svet, keď krmil kláštorné vtáčiky a veveričky. Karol Strmeň sa zachoval úplne opačne. Po príchode do Spojených štátov sa s chuťou vrhol do víru štúdií, až kým si nevydobil vysoko vážené miesto profesora románskych jazykov a komparatívnej literatúry na Cleveľandskej štátnej univerzite. Jeho pôsobenie na univerzite bolo fenomenálne. Ako prvý zaviedol na univerzite výučbu taliančiny. Kolegovia za ním posielali študentov, keď nedokázali odpovedať na ich otázky. Študenti ho pokladali za polyhistora a neboli ďaleko od pravdy. Neúnavne písal a prekladal do slovenčiny, nijako nezanedbávajúc svoj slovenský údel. V nadľudskom nasadení zostal až do okamihu, kedy ho dobehol onen nevypočítateľný deň.

S odstupom času som si troch navštívených spisovateľov pomenovala v skratke: Rudolf Dilong - mystik, Karol Strmeň - bojovník, Mikuláš Šprinc - služobník. Všetci traja zostali verní svojim cestám a ľudia okolo nich si to cenili. Ich hroby sú adekvátne zvyklostiam amerického časopriestoru.

Pri výskume o miestach posledného odpočinku troch významných slovenských spisovateľov v Spojených štátoch mi pomáhali rôzni ochotní ľudia: pani Mary Kay z Farnosti Sedembolestnej Panny Márie vo Valparaiso, františkáni David Moczulski a Frank Jasper, páter jezuita Gerald J. Sabo, a predovšetkým pán Joseph J. Hornack, pomocný riaditeľ Slovenského inštitútu v Clevelande. Bol to práve pán Hornack, ktorý ma osobne sprevádzal pri pobyte v Clevelande, a neskôr, po mojom odchode, mi pomohol získať ešte jeden dôležitý údaj. Kontaktoval správu cintorína v mestečku Poughkeepsie, v štáte New York, kde býval na dôchodku básnik Andrej Žarnov. Vďaka nemu som sa dozvedela, že hrob Andreja Žarnova pri najbližšej návšteve Spojených štátov už hľadať nemusím. Andrej Žarnov, pre Američanov „Francis Subik“, vykonával úspešne svoje povolanie patológa v nemocniciach v štáte New York. Vedomý si pomínutelnosti ľudského tela, prikázal vlastné telo po smrti spopolniť.

JULIANA SERSENOVÁ

Hroby básnikov

Rudolf Dilong, Karol Strmeň, Mikuláš Šprinc

Básnik Rudolf Dilong a jeho prostý hrob v Pittsburghu. Pohľad zhora.

Christ Our Redeemer Catholic Cemetery, Pittsburgh, štát Pensylvánia.

Na snímke hore: básnik Mikuláš Šprinc
Hrob básnika Mikuláša Šprince, pohľad spredu.
Dole na náhrobku vidno nápis „BÁSNIK“, „SLOVENSKÝ VLASTENEC“.
Tri dátumy na hrobe zachytávajú rok jeho narodenia,
roky kňazskej vysviacky a úmrtia. Calvary Cemetery, Cleveland, štát Ohio

Hrob básnika Karola Strmeňa po vyvýšení mramorovej dosky.
All Souls Cemetery, Chardon, štát Ohio. Pohľad zhora.
V pozadí hrobu Karola Strmeňa sa týči pomník s krížom a Pietou

RUDOLF DILONG

OMRVINKY

Keď vtáčkom natrúsime trochu chleba,
vidia, že milujeme.
Z ďalekých svetov sú, ako aj my.
A Boh vie o nás tu dolu v dialľkach.
A máme aj krídla.
V náručí Všemohúceho nie sme
emigranti. Sme doma.
Križ exilu nie je čiernym svetom,
keď sa premení na nebo.
Tamodial' nás láska trúsi tým,
čo sa cítia byť v cudzine,
a nie sú v nej.
Sme nebeskou rosou.

Ovlažujeme ľudské trávniky.
A rosou sme i na streche priateľov,
keď sa ráno zobúdzajú.
Netreba človeku veľa.
Vtáčikom stačia omrvinky
a ľuďom Boží vzduch.
Ľalia - podľa Písma - je dobre ošatená,
i za slnka, i za dažďa.
Deň ti dá biedu len vtedy,
keď hľadáš iba to, čím naplníš
žalúdok a ako zakryješ telo.
Nič nesmrteľného.
Život má mať vyšší zmysel nie tam,
ako nás pri ňom len zem drží.
Berme si príklad od zrnka na roli.
Zem ho drží, ale odtrhne

sa od jeho bdelosti a bude chlebom.
Keby ho bolo len na jeden zub,
viac zrn bude pre viac zubov,
Včela nemá na sebe ťažkú nošu,
ale med je Boží dar.
Keď sa ťa križ neba dotkne,
i ten je milý, je Boží.
Dotkni sa mora prstom a soľ máš na ňom.
To je soľ Božia.
Aj slzy sú slané.
A mlčky konajú svoju prácu.
Možno i k ľuďom s nimi prísť,
ako s omrvinkami.
Oči nemajú trhliny, keď plačú.
Ani chlieb ich nemá,
keď sa mení na omrvinky.

Je neobyčajne zaujímavé sledovať význam Zoborskej listiny z roku 1113 z hľadiska historického osídlenia veľkej časti západného a sčasti aj stredného Slovenska v období upevňovania mocenského postavenia arpádovskej dynastie v Uhorskom kráľovstve, ktorá sa nutne musela opierať nielen o podporu maďarského kmeňového zväzu, ale aj o podporu a spoluprácu s aborigénnym obyvateľstvom, t. j. so Slovenmi na Strednom Dunaji a s pomerne vyspelým štátnym útvarom germánskych kmeňov, predovšetkým Frankov a Bavorov. V tomto kontexte vystupuje do popredia veľký význam oboch listín z hľadiska štúdia etnogenézy naddunajských Slovenov. K tomuto tvrdeniu nás oprávňuje prostá skutočnosť, že pri metácii majetku zoborského benediktínskeho kláštora na Zobore po vojenskom vpáde moravského kniežaťa Otta bolo v listine zaznamenaných vyše 150 miestnych názvov dedín, usadlostí, riek, potokov, rybníkov, vrchov a iných toponymov takmer výlučne v pôvodnej jazykovej forme aborigénneho, pôvodného obyvateľstva - naddunajských Slovenov.

Východiskom k štúdiu Zoborských listín pre každého súčasného historika je dielo profesora Richarda Marsinu. Doteraz nikto v takej miere ako on nespracoval jednotlivé listiny v obsiahlej štúdií k diplomatárovi. Nitra mu obzvlášť prišla k srdcu a Zoborským listinám venoval niekoľko štúdií. Pravda, ani jeho rozsiahle historické dielo nevyčerpalo celú problematiku týchto významných a jedinečných historických dokumentov, ktoré v konkrétnej, hmatateľnej podobe poskytujú reálnu predstavu o ľudoch a ich životnom prostredí v tomto stredoeurópskom priestore, pričom práve cez toponymické prvky zachováva informačnú kontinuitu so súčasnosťou a to aj po uplynulých deviatich storočiach! Človek až žasne, keď napríklad číta v listine z r. 1113 o Kostolaniach pod Tribečom: „Hranicou Kostolian je dolina; hranicou zo strany podhradských Kostolian je riečka Drevenica“, tá istá Drevenica, ktorá pod tým istým menom tečie dodnes. Alebo iný príklad, ale z privilegia Bela IV. mestu Nitry z r. 1248 pri metácii majetku mesta: V opise hraníc nitrianskeho chotára čítame: „... (Hranica) smeruje k ceste zvanej Malá cesta, potom prechádza k inej Veľkej (ceste), ktorou sa ide do Šale a po nej popri chotári grófa Jindřicha (Cabaj) a chotári Čecha (zaniknutá osada) a Čápora...“ a v spätočnom smere: „...a pokračuje do Fabian doliny,“ tej istej doliny, ktorá sa tak pomenúva dodnes.

Prof. Richard Marsina je historik a ako medievista študoval obe listiny predovšetkým v kontexte s historickými udalosťami daného časového obdobia. Lenže obe Zoborské listiny majú aj svoju nadčasovú hodnotu, ktorá vystupuje pri ich štúdiu z jazykového hľadiska. Preto sú cenným študijným materiálom aj pre súčasných jazykovedcov, pre výskum dejín nášho jazyka, pre toponomastiku, toponymiu, špecifický odbor jazykovedy, ktorý sa zaoberá štúdiom miestnych mien, pomenovaní a ich pôvodom. Obe listiny ešte stále poskytujú veľa cenného materiálu pre túto jazykovednú disciplínu, ktorá v našich slovenských pomeroch nebola doteraz docenená a naplno rozvinutá v historickom výskume, najmä z hľadiska štúdia etnogenézy Slovenov na strednom Dunaji (s výnimkou diela J. Stanislava).

Lokalizáciu miestnych názvov sa zaoberal maďarský historik L. Fejérpataky, ako píše prof. Marsina, za pomoci niekdajšieho nitrianskeho župného archívára Karola Tagányiho. Preklad jeho štúdie urobil Alexander Lombardini a uverejnil ho v II. dieli Tovarišstva v r. 1895. Za ďalších priekopníkov v tomto odbore možno považovať Pavla Križka, ktorý svoju štúdiu publikoval v Slovenských pohľadoch r. 1899, a Franka Vítázoslava Sasinka, píšečo do Časopisu múzeálnej spoločnosti slovenskej v r. 1905. Podľa prof. Marsinu najväčším prínosom k lokalizácii miestnych názvov je Šmilauerova práca Vodopis starého Slovenska z r. 1932, ktorý vychádzal z poznatku, že väčšina majetkov Zoborského opátstva bola až do počiatku dvadsiateho storočia majetkom nitrianskeho biskupstva. Z ďalších treba spomenúť popularizačného autora Jozefa Braneckého a v vojnovom období treba vyzdvihnúť najmä jazykovedné dielo, ktoré tejto problematike venoval maďarský jazykovedec slovenského pôvodu István Kniezsa. Z našich autorov to boli jazykovedci Ján Stanislav a Rudolf Krajčovič.

Po deviatich storočiach je už ťažko konfrontovať údaje z listiny s aktuálnymi miestnymi názvami, aj keď približne poznáme, o ktoré územie či konkrétne lokality danej v oblasti ide. Listina obsahuje súpis majetkov Zoborského opátstva ležiacich od Komárna až po Kláštor pod Znievom, v Požitaví a na Považí medzi Šintavou a Trenčínom. Ťažkosti plynú jednak z toho, že v listine sa metačné údaje uvádzajú nejednotne, neraz majetok

nie je ani pomenovaný, iba vyznačený medzníkmi, a jednak z toho, že vplyvom maďarčiny mnohé miestne názvy prešli neskôr veľkou fonetickou i ortografickou transformáciou. Pravda, najväčšie zmeny v lokalizácii miestnych názvov spôsobila 160-ročná okupácia dolného Uhorska Osmanskou ríšou a na jej základe aj časté lúpežné vpády tureckých vojsk, a v prípade dolného Ponitria aj priama okupácia veľkého územia počas tureckého bašovania v Nových Zámkoch. Po historickej porážke Osmanskej armády pri Viedni r. 1683 mnohé oblasti boli úplne vyľudnené, ešte viac, ako po tatarskom vpáde. Mnohé lokality, uvádzané v listine z r. 1113, zanikli a na mnohých miestach vznikli

1113 mohol byť mních z nemecko-francúzskeho jazykového rozhrania, ako predpokladá Jozef Kuzmík, náš vynikajúci znalec starej knižnej kultúry. Jozef Kuzmík vo svojej práci Slovník starovekých a stredovekých prameňov z r. 1983 predpokladá existenciu skriptória v benediktínskom opátstve na Zobore alebo pri nitrianskej kapitole. Uvádza aj tvrdenie J. Melicha v diele Szláv jövény szavaink I. (Budapest: 1905, s. 33-34), že listina mohla byť napísaná len na Zobore, pretože ináč by bolo vylúčené písanie maďarského gy písmenom d, pretože v maďarskom prostredí sa písalo g (napr. mega namiesto megya).

Vráťme sa však k významu Zoborských listín z

Miestopisné názvy v Zoborskej listine

Deväťsté výročie prvej písomnej zmienky o niektorých obciach a mestách v SR

Dňa 26. septembra 2013 odohrala sa v Koncertnej sále Župného domu v Nitre historická udalosť - slávnostné stretnutie primátorov miest a starostov obcí nachádzajúcich sa na území Nitrianskeho kraja, zaznamenaných v Zoborskej listine z roku 1113, vydané uhorským kráľom Kolomanom, a to pri príležitosti vzácneho deväťstého výročia tohto mimoriadne významného dokumentu našej národnej minulosti. Pri tej príležitosti predseda NSK doc. Milan Belica odovzdal pamätňé listiny 36 primátorom a starostom obcí.

Na slávnostnom stretnutí prehovoril aj predseda vlády SR Róbert Fico. V prejave, aký zriedka kedy odznie z úst našich štátnikov, zvýraznil význam týchto jedinečných historických dokumentov pre poznenie historického vedomia našich občanov a ich národného sebedomia, ktoré môžu čerpať z bohatých tradícií vyše tisícpäťstoročnej histórie Slovenov na Strednom Dunaji.

Medzi mnohými vzácnymi hosťami chceme spomenúť nitrianskeho sídelného biskupa Mons. Viliama Judáka, ktorý je už od r. 880 v poradí 84. biskupom na nitrianskej katedre. Podobne účastníkom bol aj titulárny opát Zoborského kláštora Mons. Ladislav Belás. Standing ovations si vyslúžil pri udeľovaní Zlatej medaily NSK prof. Richard Marsina, jedinečná osobnosť našej historiografie a kultúry, ktorý oslavuje svoje 90. narodeniny. Pri tej príležitosti účastníci si odniesli aj zborník z vedeckej konferencie, ktorú v spolupráci s NSK pripravila Bernolákova spoločnosť v Nitre.

Pamätňá listina bude obyvateľom dotknutých obcí a miest aj v budúcnosti pripomínať vzácne deväťstoročné jubileum prvej písomnej zmienky a stane aj verejným dokladom historickej kontinuity obce a výrazom zodpovednosti súčasných generácií jej obyvateľov a najmä predstaviteľov obce, za jej pozitívny rozvoj nielen v súčasnosti, ale aj v budúcich rokoch.

nové, ale na inom mieste (prípade starej obce Čápor), alebo s novým pomenovaním.

Identifikácia miestnych názvov je sťažena aj tým, že v čase vzniku Zoborských listín nebola ešte vonkoncom v latinke ustálená, štandardizovaná ortografia staroslovenských mien, názvov a staroslovenského jazyka vôbec. Ak teda aj obhliadku majetku Zoborského benediktínskeho opátstva robili aj Sloveni, pisári mali problém fixovať špecifické slovenské fonémy pomocou latinskej miniskuly, tým viac, keď uvádzaný člen kapituly a gramatik Willermus mal pravdepodobne nemecký pôvod a pisár druhej listiny z r.

hľadiska poznania vývinu slovenského etnika v mnohoetnickom konglomeráte Uhorského kráľovstva. Význam Zoborských listín pre štúdium etnogenézy Slovenov na strednom Dunaji, konkrétne na juhu Slovenska a v Panónii, prvý postrehol slovenský vedec veľkého formátu - jazykovedec a zakladateľ slovenskej slavistiky profesor Ján Stanislav, ktorého prednášky na bratislavskej univerzite som mal šťastie kedysi počúvať. Treba sa poďakovať Národnému literárnemu centru (dnes Literárnemu informačnému centru) v Bratislave, že v pravý čas urobilo reedíciu základného diela v tomto odbore z pera prof. Stanislava: Slovenský juh v stredoveku

(Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku I. Bratislava: Národné literárne centrum, 1999, 485 s. a Slovenský juh v stredoveku II. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004, 533 s.) Rovnako sa Zoborskými listinami zaoberá aj v treťom zväzku svojich Dejín slovenského jazyka. Jeho dielo nebolo doteraz prekonané.

Vychádzajúc zo štúdia všetkej jemu dostupnej literatúry, zaoberajúcej sa jazykovou a etnickou stránkou osídlenia nížiny na Strednom Dunaji, vymedzil rozhranie medzi severnou slovenskou a južnou slovinsko-chorvátskou, resp. srbsko-bulharskou jazykovou oblasťou. Už Jozef Šafárik v Slovenských starožitnostiach dokázal existenciu slovenského osídlenia na Strednom Dunaji storočia pred príchodom Maďarov, ale prof. Stanislav tento fakt rozviedol na modernej vedeckej a jazykovej úrovni v knihe Slovenský juh v stredoveku. Jeho kniha vyšla v r. 1948 a nenašla pozitívnu ozvenu u vtedy na Slovensku všemocného V. Širokého, ktorý prikázal zastaviť predaj knihy a vyradiť ju z knižnice. Inšpiráciou pre vznik tohto diela boli aj Zoborské listiny, ktorých obsah rozširuje na celé územie Panónie (slovenský juh) a dáva obraz osídľovania tohoto územia Slovenmi štúdiom miestnych názvov, využívajúc etymologické formy výskumu zemepisných názvov a miest v komparácii so staroslovenským slovným základom.

Zhrnutie:

1. V prvom rade chcel by som poukázať na to, že Zoborské listiny nie sú len právnym dokladom, potvrdením majetkových práv Zoborského kláštora a prvým napísaným rozsudkom v mnohoetnickom Uhorsku, ale ony zároveň potvrdzujú mestský charakter Nitry v 11. a 12. storočí a poukazujú na jej významné politické aj spoločenské postavenie. (Koloman v r. 1108 zrušil nitrianske údelné vojvodstvo, ale dopad tohoto rozhodnutia sa ešte so všetkými negatívnymi dôsledkami pre Nitru a Slovensko neprejavil v čase riešenia majetkového sporu Zoborského benediktínskeho opátstva.)

2. Znenie listiny i zdĺhavý proces jej spečatenia svedčí o tom, že medzi Nitrou (jej elitami, ako aj obyvateľstvom) a kráľovským dvorom vládli napäté vzťahy krátko po zrušení Nitrianskeho údelného vojvodstva. Tento akt Nitrania považovali za krivdu, pretože Nitra bola dovtedy rezidenčným mestom údelných vojvodov, ich sprievodu a od nej ekonomicky záviselo okolité osídlenie - remeselníkov a rôznych služobníkov (Hrnčiarovce, Sokolníky, Štitáre, Mechenice, Čefadice a iné), zabezpečujúce zbrojnú a remeselnú vybavenie bojových družín a najmä potraviny a požíveň pre početné obyvateľstvo nitrianskej mestskej aglomerácie, ktorú PhDr. Anton Štefko rozsahom prirovnáva ku ktorémukoľvek vtedajšiemu európskemu správnomu centru (Londýn, Paríž). Ako istú formu náhrady možno chápať, - podľa prof. Lukačku - obnovenie Nitrianskeho biskupstva, ktoré sa udialo práve okolo roku 1111.

3. Názov Mons Judeorum v Zoborskej listine prináležal samostatnej obci Párovce. Založili ju pravdepodobne kabarskí Kalízi, ktorí ešte v pôvodnej vlasti prijali židovské náboženstvo. Párovskí Kalízi spravovali v Uhorsku financie a razili peniaze. Bola to jedna z najstarších kompaktných židovských usadlostí v Uhorsku. Nitra je preto jediným slovenským mestom, o ktorom máme priamy doklad, že v ňom žili finančníci a obchodníci, čo znamená, že bola v tom čase aj významným medzinárodným obchodným strediskom.

4. Obe zoborské listiny poskytujú obraz stredovekého života obyvateľov Slovenska a preto ich význam presahuje mesto Nitru i Slovensko a obohacuje európsku históriu a kultúru.

5. Vymedzovanie hraníc (metácia) majetku Zoborského benediktínskeho opátstva poukazuje na to, že okolie Nitry a západného Slovenska bolo pomerne husto zaľudnené a osídlené Slovenmi aj na začiatku 12. storočia.

Konceptuálna stránka názvov obcí a osád v okolí Nitry poukazuje zasa na to, že mesto a hrad boli politickým a hospodárskym strediskom, obklopeným usadlosťami, ktoré sa špecializovali na určité remeslá pre potreby centra, hradu a pre obchodnú výmenu, ako sme už spomenuli.

6. Z jazykového hľadiska je pozoruhodné aj to, že tieto a desiatky ďalších slovenských názvov obcí a sídel zapísali cudzinci-skriptori, ktorí pravdepodobne domáci jazyk ani nepoznali a v každom prípade nedokázali zostáladit fonetické znenie názvu s grafickým vyjadrením v latinke. Až prekvapujúco - v porovnaní s neskorším obdobím - zistujeme, že názvy lokalít, miestopisné, chotárne, názvy riek, potokov, pahorkov, a najmä názvy obcí osád a majerov sú v prevažnej väčšine slovenské.

7. Je pravda, že grafická podoba miestopis-

Pamätňú listinu a Zlatú pamätňú plaketu NSK preberá Univ. prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc., Dr. h. c. Snímka: Andrea Valchoňová

ných slovenských názvov je z niektorých dôvodov veľmi skomolená, ako sme už vyššie uviedli, predsa však je ešte stále nedotknutá maďarizáciou, ktorá sa neskôr zámerne uplatňovala jednak tým, že sa pôvodné slovenské mená prispôbovali maďarskej jazykovej báze a výslovnosti, ktorá nepripúšťa predovšetkým výslovnosť niekoľkých spoluhlások po sebe (Krškany - Kereškín, Slepčany - Selepčeny) a vyznačuje sa celým radom ďalších jazykových špecifik. Tým, že sa naplno uplatňovala maďarská ortografia, komolila sa späť výslovnosť slovenských mien. Nakoniec sa stále vo väčšej miere uplatňovali preklady slovenského názvu do maďarčiny a to buď v úplnosti pri zložitých názvoch, alebo čiastočne, ako napr. v cabajskom chotári: Malá medza - Kiš medza, a pod.

8. Zo stovky názvov dedín a osád sme 60 vytypovali ako dodnes živé mená osád, obcí a miest. Z nich niektoré v čase vzniku listín oficiálne mestami neboli, ako napr.: Nitra, Hlohovec, Zlaté Moravce, Trenčín, Prievidza, Bojnice, Nováky, Piešťany.

9. Všetkých šesťdesiat názvov však už dnes nepredstavuje aj 60 obcí ako právnych subjektov, a to preto, lebo rozvoj niektorých miest postupne začleňuje do svojej mestskej aglomerácie aj susediace starobylé obce a sídliská, čo je ináč proces prirodzený v celej Európe (napr.: Norimberg a Furth), pokiaľ sa to deje citlivo a s ohľadom na historickú kontinuitu. Typickým príkladom je samo mesto Nitra, ktoré pričlenilo k mestu starodávne Dražovce, Janíkovce, Dvorčany (miestny názov v chotári Krškán), Tormoš, i vyššie spomínanú starobylú obec Párovce, v ktorej pôvodne sídlili chazarskí Kalízi, z ktorej sa časom stala židovská štvrť v Nitre. V prípade Tormoša - Tremeša postupovalo sa v komunistickom režime veľmi nehistoricky a necitlivo, keď túto starodávnu obec známu z najpozoruhodnejšej uhorskej kroniky Gesta Hungarorum premenovali na Chrenová v doslovnom preklade z maďarčiny, hoci v tradícii domáceho slovenského obyvateľstva nemal starodávny názov Tremeš s chrenom nič spoločné.

10. Iným príkladom straty právnej subjektivity starobylých obcí je dnešná obec Podhorany v susedstve Nitry, kde sa niekoľko obcí zlúčilo a pod novým názvom Podhorany nájdeme dodnes zachované aj Sokolníky, aj Mechenice.

11. Veľký počet sídiel zanikol, a to najmä v čase stošesťdesiatročnej okupácie dolného Uhorska (dnešného Maďarska) Turkami, keď táto časť krajiny bola administratívnu časťou Osmanskej ríše ako Budínsky ejälet (pašalík) a Kráľovské Uhorsko predstavovalo vlastne územie Slovenska a západná časť Uhorska v povodí rieky Ráby a Rabce a severná časť Chorvátska. A i tie, ktoré pretrvali pod svojimi názvami, boli také zničené, že boli neraz budované nanovo a na inom mieste. To je napríklad prípad obce Čápora, ako to zaznamenal historik Ján Domasta.

12. Niektoré sídliská zanikli, ale ich mená pretrvávajú, najmä ak sa na mieste obce zachovala malá osada, samota, ako je to napr. v prípade obce Cabaj, v ktorého katastri zanikli obce Čehy, Buš, a osada Kuth sa zachovala len v chotárnom pomenovaní. Tým uvádzam veľmi zdĺhavý prípad lokalizácie dediny Scobol v druhej zoborskej listine, dávanej do priestoru Keru, dnes Veľkého Kýru. Ale v tom priestore na pravobrežnej strane rieky Nitry takejto obce niet, ani potoka Cyrinc. Aj maďarský autor Gy. Györfy (1998, s. 363) lokalizuje túto obec ako Cabaj. Aj vďaka písomnému vyjadreniu prof. Marsinu sa dnes môžeme prikloniť k pôvodnému názoru, že ide o obec Cabaj, ktorú pomáha lokalizovať meno po zaniklej osade Kuth, a potok Cedron, pretekajúci dedinou dodnes.

13. Aj tento problémový prípad lokalizácie názvov z druhej Zoborskej listiny z roku 1113 svedčí o potrebe zaznamenávať v monografiách o dejinách obcí, - ktoré sa chvalabohu v súčasnosti píšú takmer v každej obci, - chotárne názvy, najmä tie, ktoré odkazujú na zaniklé osady, pretože môžu mať veľkú cenu pri identifikácii existujúcich sídlisk, ako to bolo v prípade obce Cabaj.

Na záver chcel by som pripomenúť, že obe Zoborské listiny budú ešte dlho objektom výskumu a to nielen pre historikov, ale tiež pre jazykovedcov a etymológov. Ako príklad môžem uviesť štúdiu: HLADKÝ, J.: O jednom vlastnom mene zo Zoborskej listiny. In: Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis. Séria A - Philologica. Trnava: 2011, s. 13-17. Po prvýkrát sa s názvom Tribec stretávame v Zoborskej listine z roku 1113 (silva Trebisc), od staroslovenského trebiti. Pravda, bolo by potešujúce, keby aj katedry histórie a slovenčiny UKF v Nitre venovali pozornosť týmto unikátnym listinným skvostom, ktoré skrývajú ešte veľa zaujímavých a neprebádaných súvislostí.

EMIL VONTORČIK

JÁN MARŠÁLEK

Pavlovský triptych

Pravda a lož

*Vraveli, že sú múdri, a stali sa hlupákmi,
stratili sa vo svojich temných myšlienkach -
tak píše Pavol o tých,
čo pravdu zamenili za lož.*

*Kaukliari a komedianti, obracači kabátov,
v očiach im svietia mince, veria hodnotám:
nad zlato je schopnosť ho získať!*

*Zlato nad zlato - milučké teliatko hojnosti.
Na kríze zarobíme, mädlia si spokojne ruky.
A démon už chytá ďalších: neveria v neho.*

*Veria len zlatu a schopnosti klamať,
obrátiť kabát aj koleso dejín. Vpred!
Za každú cenu, hoci aj do tmy, do prázdna.*

Peklo a raj

*Ich bohom je brucho a hanba slávou -
píše Pavol o tých, čo zmýšľajú pozemsky.
Ako zmýšľa človek prahnúci po úspechu?
Ako básnik, keď melie prázdne slová?*

*(Kto nezmysľá pozemsky,
nech prvý hodí kameň.)*

*Viera už neprenáša vrchy - odumiera,
zradení predkovia sa obracajú v hrobe,
mlčia len preto, aby mohli prehovoriť kamene.
Ale kto by ich počúval?! Kapela, hraji!*

(Mamona mení podobu, podstatu nie.)

*Vraj všetko sa dá kúpiť, aj svedomie,
a čo sa kúpiť nedá, to nejestvuje -
rehlí sa sebavedome vyznávač ničoty.
A nádej? Pomaly umiera - ako posledná.*

(Raj na zemi - do času. Peklo naveky.)

Podľa viery

*Ti, čo chcú zbohatnúť, upadajú do pokušenia,
bez viery blúdia a spôsobujú mnoho zla -
pripomína apoštol Pavol v liste Timotejovi.*

*Je také lákavé vlastniť, mať a mať ešte viac!
Hádam aj steblá tráv sa prídu pokloniť,
prejaviť strach pred mocou boháča:
úsmevy, no v pozadí nože, intrigy, zvady...*

*Vášnivý kolobeh peňazí - namiesto krvi,
tá už stiekla z obrazu, zostal len rám.
Zbohatlík zaseknutý v uchu ihly,
psy brešú, no karavána nezastane.*

*Čo hľadáš, to nájdeš - podľa tvojej viery,
človeče, nie inak, iba tak sa stane.
Chráň sa pokušenia, chráň sa zlého! Amen.*

Literárny klub BERNOLÁK
pri Spolku svätého Vojtecha v Trnave
a MO Matice slovenskej v Trnave
v spolupráci s Mestom Trnava,
Knížnicou Juraja Fándlyho v Trnave,
Bernolákovou spoločnosťou v Bratislave
a redakciou dvojtýždenníka KULTÚRA

v y h l a s u j ú

**XVI. ročník
celoslovenskej literárnej súťaže**

o Cenu Slovenského učeného tovarišstva

2013/2014

Základné delenie: poézia a próza

Súťažné kategórie:

- I. kategória žiaci a študenti do 15 rokov
- II. kategória - od 16 do 30 rokov
- III. kategória - od 31 rokov vyššie

Podmienky súťaže :

Do súťaže sa môžu prihlásiť autori
so svojou nepublikovanou tvorbou poézie a prózy.

Súťaž nie je anonymná, práce sa nevracajú.

Zaslať možno 5 básní, alebo krátke prózy
v maxim. rozsahu 5 strán, t.j. 150 riadkov.

Práce treba zaslať štvormo, riadne rozdelené
a zopäť do štyroch samostatných častí.

Na vrchnom liste každej jednej časti
v pravom hornom rohu uviesť presné údaje:

meno, priezvisko, adresu, vek, kategóriu (poézia, próza).

Taktiež treba na vrchnom liste uviesť obsah:
názvy jednotlivých básní, resp. poviedok.

Každý samostatný list označiť

v pravom hornom rohu menom autora.

Uzávierka prác je

15. marca 2014

Práce na obálke označte „literárna súťaž“

a zasielajte na adresu:

Spolok svätého Vojtecha, Radlinského 5, 917 01 Trnava.

Bližšie informácie na čísle 0905/852788

U p o z o r n e n i e :

Práce po uzávierke nebudú do súťaže prijaté.

Práce, ktoré nebudú spĺňať uvedené formálne náležitosti,
nebudú hodnotené.

Vyhodnotenie súťaže bude uverejnené

v Katolíckych novinách,

Slovenských národných novinách,

dvojtýždenníku KULTÚRA

ako aj v regionálnych periodikách.

Predpokladaný dátum vyhodnotenia súťaže je máj 2014.

Na vyhodnotenie sú pozývaní iba ocenení účastníci.

(Pokračovanie z predchádzajúceho čísla)

Z NATTERNBERGU

DO PRAHY A BRATISLAVY

27. - 29. októbra 1945

Okolo 4. hodiny ráno (dôstojník z vily) pred bránu ma zaviedli. O chvíľu som videl v rannom šere od americkej kuchyne postavy: prezident, Murinovci, - Pružinský, Kočíš a Štefan Tiso. Nejaký československý dôstojník, odlišne od amerických, vystupoval veľmi - no nepoviem ako ... opýtal sa ma, či som p. A.M. -Áno. Mali mu dať moje veci, ale tých nebolo a odišli sme v nákladnom aute cez Plzeň do Prahy, kde sme boli (okolo 14 hod.) odovzdaní na Pankráci. Zaobchádzanie: „čelom k múru“ a podobne. Scény na schodoch. 28. októbra všetci, i omdlievajúci Pružinský a prezident, museli sme na dvore cvičiť. Nezapomeniem, ako Pružinský, keď iní prestali, ešte vždy mával rukami.

29. októbra 1945

29. októbra ráno nás zhromaždili, dali na ruky okovy a zaviezli na letisko. Na rozličné otázky odpoveď bola naše tiché vedomie vykonanej povinnosti a odhodlanie všetko prijať s tým vedomím. Plukovník Rašla bol vedúci transportu. V Bratislave tí istí fotografi, filmári - ako predtým bývali. Všetko bolo zahalené akousi sychravou tiesňou. Okovy nám nechali. A tak nás viezli do mesta (okná zastreté). Vo väzení krajského súdu dali nám dolu okovy a každého oddelene do samoväzby. Tu potom kruté dlhé dni a noci, nič o rodine, o svete, ale ináč zaobchádzanie slušne prísne. -Vianoce. Spoveď - Bez novín. Boli spevy neznáme.

Výsluchy - ako obžalovaných - ešte neboli. Dva dotazníky (jeden pre Norimberg)

25. januára 1948 - Cesta zo zajatia do Prahy a Bratislavy v liste Romanovi z Leopoldova

Drahý Romko, dnes sú Paľkove narodeniny, keď píšem Tebe, aj tým chcem osláviť Paľka, veď je to sviatok nás všetkých. Iste ste v tejto chvíli - je popoludnie - alebo na obed ste boli - alebo večer budete spolu. Predstavujem si Vás a je mi dobre, keď sa takto v duchu pozerám na Vás.

Ďakujem Ti za list. Vidíš, Romko môj, ako Ty vieš všetko pekne a vtipne povedať, koľkú radosť mi urobiť, keď chceš a keď na to venuješ hodinku alebo polhodinky. Urob to častejšie!

Teším sa, že máte útulnú izbu u tety a že je Vám tam dobre. Len aby sa ani Baba teta ani ujo Toni nesklamali vo Vás. O Martušku už nemám obavy. Ale Ty, Romko, Ty! No dúfam, nedáš príčinu, aby oľutovali svoju obetavú veľkodušnosť, námahu a srdečnosť, čo Vám venujú. Buď im vďačný a svoju vďaku prejavuj poslušnosťou, najmä tým, že budeš priamy, otvorený, že nič, čo sa zatajiť nemá nezatajíš, ak sa dopustiš chyby. Mužne sa priznáš. Dávaj si záležať na tom, aby si nič nepýtal na daromnice.

Dnes je nedeľa katolíckej mládeže, prečítaj si dnešné Katolícke noviny, zvlášť článok J. Kozu Matejova. Tých 13 bodov! A dodržuj ich. Občas sa kontroluj, preto maj ten článok odložený.

Prosiš, aby som Ti opísal cestu z tábora a moje tunajšie Vianoce. Som rád, že sa o to zaujímaš.

Bolo to v noci na 27. októbra 1945. Americký dôstojník zavolať moje meno, ale nemusel ma budiť, lebo náš spánok býval živý. Už mesiace sme každý čakali, kedy zavolajú naše meno. Výšetrovanie, odchod do iného tábora, vydanie? Vo dverách za dôstojníkom stáli dvaja vojaci s automatmi. Keď som ich zbadal, vedel som, že to bude asi cesta, hoci dôstojník mi na otázku odpovedal, že sa vrátim. Ani som si nevzal všetky svoje veci. Pri bráne tábora prevzal ma československý dôstojník, ale nechali ma ešte čakať. Medzitým zaistenci idúci do vonkajšej práce stihli mi podať ruku na rozlúčku. Jeden z nich, litovský dôstojník, dal mi do vrecka malý kríž vyrobený z kameňa (v Prahe na Pankráci sa rozbil). V rannom šere odrazu vidím postavy: Karol Murín, Ivan, Štefan Tiso, ujo Pružinský, Kočíš a na konci pán prezident. Každý si niesol kufor alebo batoh.

Nesmeli sa rozprávať. Dali ich do auta, potom i mňa. Len očami bez slov sme sa pozdravili. V aute zakrytým plachtou, nad ránom sme sa pohli. Štyria americkí vojaci s nami a dvaja dôstojníci osobitne za nami. Nevedeli sme, kde nás vezú, ale z toho, že československý dôstojník nás prevzal bolo zrejme, že ideme asi do Prahy. - Okolo ôsmej zastavili sme sa na hraniciach. Mohli sme vystúpiť, natiahnuť si údy - ale ani slova! Bolo sychravé ráno. Akési plaché, kde - tu pri ceste skupinky ľudí, tiež také stratené, neisté, ako celé to ráno a náš osud za toho rána. Vtedy ma pokúšala myšlienka: zmiznúť. Samý kopec, neďaleko hory, lesy. Možno podarí sa. A keď nie, nuž aj tak

dali rácie, zajedli sme si a už sme kde - tu prehodili nejaké slovo. Dp. Ivan Murín sa modlil ruženec neprestajne. Karol a páni ministri náruživě fajčili. Pán prezident a ja sme si narýchlo stihli povedať, kde bol on a kde ja. Oni išli z Garmischu. Bolo to tam nedobre. Bitky. Urážky. Úžasné sklamanie z Američanov. V tom prišiel vojak opýtať sa, či niektorý z nás hrá na klavíri. Tuším sa chceli zabávať a nemal im kto hrať. Vedel som, že napr. Štefan je výborný spevák, iste i hudobník - no pravda usmiali sme sa a mlčali.

Po dvojhodinovom čakaní sme sa pohli, chvíľu ako by sme blúdili po uliciach Plzne. Na rohoch som videl plagáty so slovenským

ALEXANDER MACH

Očakávaní... s nádejou

Denníky, odkazy a listy. Marec 1945 - júl 1947

len to ma stihne, čo ma beztak čaká. Neskoršie som sa dozvedel, že na tomto mieste aj iní mali podobné myšlienky, Rabina dokonca aj ich uskutočnil, ale v hlbokom snehu nevedel ďaleko ujsť - keď ho chytili, ešte zbil dôstojníka. Takéto zúfalé a nepochopiteľné veci stvárajú ľudia, keď žijú mesiace v stálom očakávaní, v hroznej neistote.

Asi za dve hodiny boli sme v Plzni. Na periferii, kde sme odbočili, bolo americké veliteľstvo. Tu sme čakali dosť dlho. Nezapomeniem na dojmy z toho čakania. Úžasne som si všimol napr. nejakého učňa, ktorý neďaleko opravoval bicykel. Nablízku bola asi škola - videl som deti školské. Myslel som na Vás. Nejaký šofér opravoval auto, mal asi vypité. Všetko bolo také, akoby celý svet čosi opravoval a stále to mal pokazenejšie. Američania nám

dvojkrížom o pomoci Slovensku. Zadíval som sa, až som oči zarezal do tých dvojkrížov a už potom stále som mal po celú cestu myšlienku pri našom dvojkríži na trojbrehu. Kade sme išli, dediny, mestečká boli, akoby zúril mor. Nikde nikoho. Okná slepé, ulice prázdne. A keď sme aj zbadali človeka, vyzeral akoby bol sem zablúdl a bál sa nejakého strašidla. Na hraniciach americko-ruskej zóny sme sa zastavili len asi na dve - tri minúty. Ruskí vojaci mali pušky cez plece, čižmy, boli mladí, usmievaví. Bolo mi to všetko divné, čudné ako vo sne alebo ako na javišti. Cez cestu veľká brána, na spôsob slávobrány, na nej Stalinov obraz a sovietske zástavy do kríža. Idúc ďalej ticho bolo ešte väčšie, život pridusený. Čím bližšie k Prahe, tým väčšmi mizlo ticho a kde - tu už boli zástavy. Väčšinou červené, ale po-

tom čoraz viac českých. Neďaleko Prahy, pri železnici musel byť nejaký tábor, lebo som zočil výstražné nápisy, vojakov - civilov s puškami a uplakané ženy, alebo plačúce deti s batožkami akoby prosíkať, aby ich vojaci pustili.

Do Prahy sme vhupli nenazdajky akoby zadkom. Totiž my sme sa na všetko museli pozerať chrbtom k smeru cesty, len tam bol otvor spod plachty. Auto amerických a československých dôstojníkov, ktoré išlo za nami teraz nás viedlo - ale zle. Stále sme sa obracali. No konečne. Obrovské, staré budovy, masa múrov - z brány do brány. Až sme sa zastavili za jednou takouto bránou. Boli sme na Pankráci. „Vystúpiť! Syčáci!“ Tak teda sme „prevzati“ - myslel som si. Americký dôstojník a vojaci si nás ešte odfotovali, potom seba dali fotografovať v rozličných pózach, odfotofovať sa dal i ten československý dôstojník zo Zvolena. Potom sme si museli dať klobúky dolu, pobrat batožinu a medzi „žartujúcimi“ dozorcami vošli sme do väzenských chodieb. Počas zapisovania ukazovali nám, ako si máme stať - tvárou k stene. „My vám ukážeme, jak to dělali gestapáci s námi.“ Zavolali napr. meno a keď sa oslovený obrátil, „poučili“ ho neobracat sa. Boli to maličkosti, ale v tom duševnom stave rovnali sa mukám, aké asi prežívali ľudia idúci na dereš alebo na neznáme mučenie. No neprišlo k nijakým väčším surovostiam a už vôbec nie k bitke. Padli len dve zauchá. Iba nadávky a urážky boli hrozné. A to ponižovanie: museli sme na dvore cvičiť. Pre mladších to bolo dobré a veselé - bolo by totiž, keby sme sa nemuseli pozerať na to, ako si robia posmešky z cvičiaceho prezidenta alebo pána ministra Pružinského, ktorý k tomu chcel všetko urobiť až navlas presne a bolo to i do plaču i do smiechu...

Mňa dali do cely s dvoma Čechmi. Vlk a Jahoda alebo Lahoda alebo pod. Mali hlad a celý deň hovoril nám dvom ten tretí, totiž Vlk, čo všetko má rád, ako sa robí zajačina, ako baranina, aký má byť „sós“ k tomu a aký k inému mäsu. A opísal hostinu, ktorú urobí, keď ho raz navštívime. Bol vrátnikom pražských elektrárenských podnikov. Druhý pán bol úradníkom hlavného mesta - a hoci hladoval, predsa bol akýsi napuchnutý, nadutý a stále sedel v kúte cely a stonal.

29. októbra ráno zavolali naše mená, všetko si vziať. - Dolu pred kanceláriou väznice uvideli sme pluk. Rašlu, ruky mal tak, že spod odhrnutého zimmníka videl som jeho významania. Prešiel popri nás - ale tak, aby si nás nevšimol. Mali sme možnosť chvíľu sa rozprávať medzi sebou. Vtedy mi poznamenal pán prezident: Po tom, čo bolo u Američanov, nerobím si nijaké ilúzie, čo nás čaká.

Od kancelárie nás odvedli na vonkajšiu chodbu a tu nám dali reťaze - prvý raz v živote mal som na rukách okovy. Bol to zvláštny pocit. Český detektív, ktorý mi ich dával, bol veľmi slušný, videl som, že ho to trápi, povedal mi tak ticho dve - tri vety, boli to veľmi ľudské slová. Bol som a navždy zostanem za ne úprimne vďačný. Putá mi dal tak, aby ma netlačili. Ale ja som v tom ešte nevedel chodiť a pohybovaním rúk som si ich prítlačil. - Pán minister Pružinský zamdlel, keď nás dávali do želez - padol na zem. Bol to hrozný pocit - chcieť mu pomôcť a nedalo sa.

Na dvore nás čakalo policajné auto, veľké ale otvorené, aby sme aj my videli, no najmä aby nás bolo vidieť. A previezli si nás Prahou. Na letište. Tu čakali všelijakí páni, dôstojníci, novinári, filmári. „Áá - to je von, Šaňo Mach - a tamhle ten, to je jejich prezident - ale to doťahli“. A fotografovanie - filmovanie zo všetkých strán, spolu i extra, boli takí, čo chceli byť spolu s nami zachytení, iní odsakovali. Ja som sa na všetko i na seba samého pozeral, ani čo by som bol kdesi opodiaľ, von z kruhu, ako by som vystúpil zo seba.

Vieš, Romko, keď som neraz robil prehliadku alebo prijímal defilé vojska alebo gardy, často som sa zamyslel a usiloval som sa vžiť do duše toho vojaka, čo práve kráča predomnou, alebo do myšlienok diváka, ktorý sa z balkónu prizerá. A sám seba som akosi okritizoval, asi tak, ako Paľko, keď ma napodobnil,

moju chôdzu pri prehliadke čestnej roty. Lenže nie iba chôdzu, lež to hlbšie, zmysel toho všetkého: no to sú už veci, o ktorých sa s Tebou až po rokoch budem môcť rozprávať.

Do lietadla nás dali takto: oproti i vedľa každého detektív - a za nami dvaja dôstojníci. Bol to Raša a Toman alebo Doman. Pri tom stále sme mali ruky v okovách. Mne ich raz sňali, keď som išiel na WC. - Cesta trvala dlho. Lietadlo bolo staré, vyradené nemecké, s čerstvom natretými nápismi českými. Pod nami krása lesov, dedín - ako záhradky. Cesty a rieky ako stužky. Niektorá hora mala formu širákera regrútoho. Regrúti mávajú za širákmi pentličky - a tie chodničky, cesty z hory boli také. Hádal som: to bude už Morava. Za chvíľu Bratislava. Nad Vajnorským letiskom sme sa ešte raz pozreli jeden na druhého. Ja som sa potom usiloval myslieť na všetko, len nie na letište a na scény, ktoré nás asi čakajú. Nôtil som si pesničku o tom, že nie je každý deň neďa, ktorú som počul v tábore. Prišlo mi na um, že som raz bol s Vami, keď ste prvý raz sadli do lietadla. Na také veci som myslel.

Keď sme vystúpili, zase filmovanie. Ja som skoro spadol, lebo som sa chcel chytiť za rebrík a zabudol som, že mám okovy, zasmial som sa tomu, a tak náhodou s úsmevom som vystúpil. Potom písal v novinách, že som sa tváril sebavedome, ba vraj až arogantne. A ja veru nie - lebo veď myslel som na Vás, na mamičku a mal som také teplé ľudské veci na srdci. Zbadal som pri tom, že filmári a fotografi boli tí istí, ktorých som svojho času ja prijímal do služieb štátu alebo Nástupu alebo STK, že dvaja - traja Vajnorráci mi kývli rukou a že väčšina nás očami zdravila. Nikde nijaká nenávisť - skôr rozpaky. A vôbec, umelá, akási strojená bola celá tá chvíľa, ktorá mala byť historickou. Všetci boli ako začiatočníci - herci na javišti. Povedali meno, ten predstúpil, atď. - Vedeli sme, ako to budú robiť, lebo Toman s Rašom pripravili si to v lietadle. Ja som ich počúval a chcel som ich dokonca opraviť. Pamätám sa, že som si všimol - hoci nechtiac - chyby rečové, nedôslednosti a všelijaké trápne hegnutia.

Z letišťa v aute - vlastne autobuse. Okná zastreté. Pri každom a pred každým žandár s automatom. A my zatkutí. Pri zákrute odclonilo sa a videl som Vajnorráčku utierať si oči. - Potom i v okne pri Krajskom súde videl som, keď sme už vystúpili, plačúce ženy a deti. Do dvora väznice vošli sme medzi špalierom ZB. Na chodbe väznice odopli nám reťaze - išlo to ťažko, lebo si poplietli kľúče zámkov. Detektívi českí sa ponáhľali, lebo nechceli za svet zostať v Bratislave - tak hovorili. Vystrel som si ruku.

Potom už všetko išlo akosi srdečne, po slovensky. Dozorcov, úradníkov, dôstojníkov žandárskych som oslovoval ako známych. Vedel som, čo byť musí, a to som dodržal - no vedel som i to - totiž videl som na každom, že iné robia ruky a ústa a iné myslí rozum, iné cíti srdce - aspoň u prevažnej väčšiny.

Ale bez ohľadu na tieto veci - mal som v sebe akýsi zvláštny pocit, taký, ešte nie celkom dobrý, ale taký, ktorý kaže kľaknúť si, pomodliť sa, odovzdať sa do vôle Božej. A to bol ohromne silný a neobyčajne krásny pocit - i pri všetkej trpkosti a bolesti: čo bude s Vami.

No prišli ste aj vy.

Práve na Vianoce to bolo, v tých vianočných dňoch, čo som uvidel mamičku, potom aj prišla na návštevu - s vami.

Druhé Vianoce 1946 - boli v znamení súdu. Budú mi navždy pamätné. Oživil som si ich teraz na tieto posledné v Leopoldove.

Tu to bolo už akoby civilné. Cela prestala byť celou akonáhle som si na stôl položil vianočný stromček. Podať Vaše fotografie, ba potom i naň. A Martuškin list. A knižku: „Tebe na potešenie“.

Ej, ale som sa rozbehol. Takéto dlhé listy

nepatrí sa písať - Romko. - No chcel si cestu z tábora a Moje Vianoce tu v Leopoldove. Nuž nachytro som Ti napísal, čo sa dalo. Mnoho času nemám, lebo o osmej nám zvonila. - Totiž času by bolo, ale potme písať neviem a o osmej nám zhasnú.

Ešte chcem pár riadkov Mami a Martuške. Odovzdaj im ich. Nemusím Ťa počúvať, pravda, že listy iným nemáš prečítať, iba ak Ti ich oni dajú. To sa nauč pre celý život.

Odovzdaj moje srdečné pozdravy ujovi Tónimu a tete Babe. Povedz im, že som veľmi rád, že si pri nich, lebo urobila z Teba mládenca disciplinovaného a priameho, ktorý má smysl pre poriadok, presnosť a najmä pre čistotu.

Dobre mi padlo, Romko, že si svoj list zakončil tak prirodzene a zdravým spôsobom. Nie ruky bozkávam alebo bozkávam. To chlapi a mužskí medzi sebou nerobia. Lež tak „pekne Ťa pozdravuje Tvoj Romko“. Páčilo sa mi to. Je to jednoduché, priame a milé. Buď taký i Ty - a vždy. Vidíš, v tomto aj ja Ťa nasledujem:

Pekne Ťa pozdravuje Tvoj Oľko.

SPOMIENKY NA NATTERNBERG

I.

Vzali nás asi štyridsiatich (viedenský mešťanosta Blaschke, generál ..., bývalý nemecký vyslanec v Paríži/ do Natternbergu pri Degendorfe, kde Isar vteká do Dunaja. Prijemné privítanie. Sami sme si zriadovali tábor, postavili baraky, vykopalí kanalizáciu, pomaly sme si navykli. Zo začiatku strava a zaobchádzanie (okrem prvého dňa) dosť slušné. Začiatkom júla až do prvej polovice augusta hlad. Mnohí stratili až 30 kg. Generál Begič a Kvaterník ako koža a kosť. Bolo tu asi 50 generálov, asi 600 SS dôstojníkov a vojakov, boli tu Poliaci (Šerockij), Ukrajinci (patriarcha Paladyj - Rudenko), Maďari (ministrský predseda Szálasi, Kiss, Láday, generál Finta, poslanec Andréka, Raik, inž. Táby, Deák Pál z budapeštianskej technológie a ešte asi 20), Litovci, Francúzi, Gréci (ministrský predseda Logothetopoulos a ešte jeden minister a riaditeľ gréckej národnej banky), rišský minister a vedúci pracovnej služby Hierl, ktorého si vyžiadali Angličania a umožnili mu slobodne vypracovať plán pracovnej služby. V júli odišli tí, ktorí sa hlásili za Rakúšanov. Pri spisovní Čechoslovákov hlásili sa SS lekári (Dr. Gola), ktorí sa chcu stať Čechmi, ako mi to povedali. R. Waldek svojou angličtinou, že je údajne len náhodou, z omylu v tábore, dostal sa do priazne veliteľstva. Ako to využil, to pocítila mnohá rodina zistených. V júli bitky pri príchode i pri výsluchoch, odkiaľ prichádzali niektorí úplne zúfali. Hovorili o bitkách, vraj príšerne scény... a repa. Nemeckí generáli hovorili: to našich pred vojnov mali dať do takejto školy. „Neboli by sme prehrali“. Z jednej krajnosti do druhej. Zlé zaobchádzanie zmenilo sa na priateľstvo, hlad na hojnosť. (V polovici augusta) začali nás štepiť, chrániť, aby sme nepomreli a do konca októbra väčšina bola v dobrom zdraví, vpadnuté tváre, zhrbené telá zmizli, ani sa nám veriť nechcelo, že sme jedli zelinu, kadejaké šupy - a repa, že bola najväčšia pochúťka, okrem fazuľoviska. Ja som pracoval najprv pri výstavbe: cesty, stavby, potom v stolárni, ale že málo bolo náradia, vlastne nič som nerobil. Tam pracovali diplomati a ministri a generáli. Po Rakúšanoch vzali Maďarov okolo 20. - 25. októbra. V tých dňoch som už vedel, že aj nás, Slovákov akiste vezmú do Československa - a do istej miery odľahlo mi. Cítim sa pevný. Svoju povinnosť som vykonal. To je rozhodujúce. I teraz cítim, že ináč som nesmel.

Nočný nástup. Blázon tábora. Box. Ženy na ceste. Zaujímavé bolo pozorovať, ako Nemci prichádzajú k sebe. Robili si plány a dokonca kurzy na ich uskutočnenie. Brali hodiny anglické. Medzi 2 200 - 2 300, čo nás tam bolo, boli chými lekári, filozofi, básnici, vynálezci, rozliční špecialisti -

Záhady, Donaubauer - Seeholzer - Waldek. Osem mužov a balík. - Mladík pred komandantom pre list matke. Útek Pelzerov - Filozofovanie Fintovo. - Bohoslužby pravoslávne, katolícke a evanjelické. Najsilnejšia modlitba v tábore. Písanie pri svetle stráže. Tri deti na ceste (každé ráno). Obraz kríž, tanky a deti. Vojak americký spieva po nemecky. Stádo so šálkami. Prehrať šach za kávu.

II.

Pre deti chcel by som mať zaznačené, čo som prežil v duši v októbrových, novembrových a decembrových dňoch 1945. Začiatkom októbra boli sme v natternberskom tábore ešte stále pod dojmom hladu a v obavách, že sa časy hladu vrátia. Bol deň, že sme dostali aj maškrtky, ale väčšinou bolo to práve udržovanie sa nad vodou. Nezabudnuteľné obrazy! Vari päťdesiat generálov nemeckých, jeden maďarský (Finta), jeden chorvátsky (Begič), grécky ministerský predseda Logothetopoulos a ešte dvaja vyšší grécki páni, viac vyslancov (bol tam predtým i maďarský ministerský predseda - zástupca Szálasiho Szölösi) „lendnagy“ Dr. Kiss, štátny tajomník plukovník Láday, poslanci Andréka, Horváth a ešte asi 20 maďarských činiteľov, medzi nimi napríklad Ákos Farkas. Litovci, Holanďania, Bulhari, Belgičania, Francúzi, Rusi, Ukrajinci, Poliaci - najmä kňazi. Pravoslávny metropolita Paladius, poľný kurát Šerockij. Bol tam jeden Čech, R. Waldek. Okrem mňa ešte dvaja Slováci, ktorých potom zaiste vzali do iného tábora, alebo pustili na slobodu, lebo bolo práve veľké prepúšťanie a premiestňovanie. (Losterfer a Jožko Manasil, ináč partizán, ktorý ako zajatec dostal sa do nemeckého tábora a po príchode americkej armády na udanie z pomsty pre bitku a cigaretu - dostal sa do amerického tábora). Všetkých nás bolo obyčajne okolo 2 000, niekedy aj 2 500 a na začiatku okolo 1 200 - 1 300. Príchod do tábora bol podivný - lietali s nami černoškí vojaci cez Ingolstadt, Norimberg, Bamberg, Freising, Regensburg. Raz sme boli v aute spolu s litovským ministerským predsedom. V Bambergu som bol (14. - 18. mája 1945) s maďarským ministrom vnútra Gáborom Vajnom, ministrom obchodu dr. Szászom.

Rozhovory s Nemcom zo Sedmohradka. Nezabudnem na rozhovor dvoch Čechov na dvore - pod nami. Jeden anglofil a jeden komunist, ktorý zúril proti Benešovi, kým anglofil proti Moskve. Kto vraj držal s Nemcami, kto urobil s nimi pakt. Kto si delil s Nemcami Poľsko? A druhý: Kto urobil mníchovskú dohodu s Hitlerom, kto zradil nás roku 1938? Lenže Rusi až potom sa dali do vojny proti Nemcom, keď ich Nemci napadli a keby nie, Churchill, atď. Nemci majú celú Európu. „Prečo títo Američania dávajú rácie nemeckým, atď. My v koncentračných táborech sme od hladu zdochýnali... Aj ja som bol v koncentračnom tábore, veď na každého pride...“ Boli dvaja a celý čas sa hádali a boli si väčšími nepriateľmi, ako tí frontoví, tie dva cudzie svety.

Vo Freisingu (od 19. - 23. mája 1945) bol som posledné dva dni so Štefanom Tisom, Medrickým, Pružinským, Kočišom. Bolo nás asi 120 v jednej povalevej miestnosti kasární. Veseenmayer a podobní. Do Natternbergu idúc, myslel som, že ideme do Mnichova - do Dachau, potom sa zdalo, že do Čiech, neskôršie do Rakúska, až nás zložili pri Degendorfe na lúke ohradenej drôtom. Úrodná, zdravá pôda pri Dunaji, ktorý sme však z tábora videli len ako sa parí za vrúbami. Niektorých prijali s krikom, aj bitkou. Trhali, sácali - aby zastrášili. Všetko nám pobrali, pohádzali na hromadu, niečo nám potom kázali zviať si a ostatné si rozdelili alebo spálili, poťažne do jamy pohádzali. Dostojevského mi vzali a roztrhali, ale Bibliu mi nechali. Hodinky (a po-

dobné) mi vzali, plniace pero, atď. tiež. Zápisnice ministerskej rady, Hlinkov list a temer všetko, čo bolo v troch kufroch, rozhádzali a cennejšie veci si vzali, čomu nerozumeli, to odhodili. Čosi som chcel povedať - bolo ne-dobre, nuž mlčal som a našiel som sa za drôtom. Všetko ako cigáni, polonahí, hoci bolo chladno a daždivo, v búdach, v rozrobených barakoch, v blate, vyjašení, stúlení. Dobrodružnejšie povahy mali tu Eldorado. Už sa zblížili s niektorými americkými vojakmi a počínali si, ako to robili v nemeckých koncentrákoch. Samý nástup, odčítanie. A najlepšie zo všetkého pre seba. Čo po nás prichádzali, tých veru aj bili pri príchode. V júli sa začali trpké dni hladu. Poučné, cenné dni.

III.

Niektorých obrátili naruby. Ako ovce do košiar chodili sme so šálkami do ohradenej kuchyne. V domácich pomýjach bolo viac vitamínov a boli chutnejšie, ako čo sme tu netrpezlivo čakali s horiacimi očami a závistlivosťou, ak iný dostal o kvapku viac. Najbližší sa pohnevali pre kúsok chleba, okrádali sa, niektorí si zúfali. Vedúci barakov boli zoradení pre krádeže krajčička chleba. Dôstojníci, direktori, profesori reskírovali hanbu zlodejá, len aby si pri rozdeľovaní porcii ušporili pol bochníka pre seba. Ostatní striehli na každú omrvinku i nebolo možné ich okradnúť. Keď začali chodiť baliky, niektorí si ich strážili, tajne prekladali a po kútoch jedli, aby nikomu nemuseli dať. No boli zasa i obeťaví a títo potom tým väčší vynikli.

Inž. Táby (bol v našej izbe) spriatelil sa s kuchynským a dostával od neho prílepšenie. Tajil to. Hovoril nám, že má zvyk poobede 10 - 15 minút meditovať „budhistickým spôsobom“. To jedol tajne po kútoch pozostatky z kuchyne. Tajne, aby sa nemusel rozdeliť s nami. A bol to výborný, učený i dobrý človek. Pravda, stal sa nám v tej chvíli odporným. Ale ja toho ľutujem, lebo kto vie, či aj ja by som nebol taký?

IV.

Pracoval som občas vonku. Raz som prišiel popri americkej kuchyni a uvidel som akési mäso i cesto, vtedy som pochopil, ako ľahko je stať sa zlodejom. Keby ma niečo nebolo zdržalo, bol by som vedel na kolenách prosiť alebo jednoducho vytrhnúť kus a utekať s ním ako pes bez ohľadu, či ma zbijú. Spomenul som to Jožkovi Manasilovi, v akom pokušení som bol. I o pár dní mi priniesol i kus mäsa i cestoviny z americkej kuchyne. Do tábora ich prepašoval litovský dôstojník, ktorý bol zamestnaný pri kuchároch. Rozdelili sme sa traja Slováci - a hanbili sme sa, že sa máme trochu lepšie ako iní, hoci len na chvíľu.

Kvaterník za mesiac bol koža a kosť, i Begič, aj Kostelac. Niektorý stratil až 25 - 30 kg. Ja som stratil vari len 6 - 7, ale nebolo to vidieť na mne, lebo som stále cvičil, pričom neskoro večer, v noci a skoro ráno som si celé telo vyumýval, vydrhol a dobre som spal. A vždy som niečo dostal, často som ani nezbadal odkiaľ. Chodieval som občas do kuchyňa šachovať - a keď som sa vrátil, mával som vo vrecku kus chleba, niekedy aj syra, čokolády alebo nejakej konzervy.

Večer u zubných lekárov som šachoval, tí mali od army protekčné veci a ušlo sa i mne od nich.

Najcharakteristickejšie pre povahu nemeckú je, že v tomto biednom ovzduší, po tak strašnom totálnom zrútení zriadili si v tábore hotové univerzity, zastúpené boli všetky katedry - a prednášajúci boli svetoznáme kapacity z každého odboru. Boli kurzy umení, filozofie, matematiky, národohospodárstva. Básnici, spisovatelia usporiadali autorské večierky. Vynálezcovia obznamenali ostatných s tajnosťami chystaných liekov, zbrani, objavených hviezd.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

Katolícka cirkev ich už dávno vyhlásila za svätých a najnovšie im udelila aj titul spolupatrónov Európy. Ich kresťanská, kultúrna a politická misia zanechala v Moravskej ríši i slovanskom svete nezmazateľné stopy. Napriek tomu na Slovensku dnes nepoznáme ani jeden významný pamätník, ktorý by Slovákom hovoril o staroslovenskom liturgickom jazyku a písme. Nemáme dôkladnú a vyčerpávajúcu historickú štúdiu ani o zmysle ich misie v rámci vtedajších geografických, etnických, politických a kultúrnych podmienok tých stredovekých Slovákov. Iné slovanské národy, aj také, u ktorých je pochybné priame pôsobenie našich svätcov, neraz im preukazujú viac pozornosti a úcty než my, dnešní Slováci. Napríklad v balkánskej Rijeke je mestská knižnica so stálou expozíciou o vývoji chorvátskej hlaholiky ako mladšej vetvy moravskej staroslovenčiny a niektorí chorvátski mnisi aj dnes tlačia knihy v chorvátskej hlaholike.

Na prvý pohľad je v tom určitý paradox. Ale nesmieme zabúdať na to, že všetky slovanské národy sa len veľmi neskoro začali vážnym spôsobom zaoberať výskumom svojich dejín. Veď čo sa týka práve jazyka a kultúry, za začiatok vedeckej slavistiky sa pokladá založenie prvej univerzitnej katedry pre slovanskú filológiu na cisársko-kráľovskej univerzite vo Viedni v roku 1849. Vedecký impulz k tomu dali práce českého exjezuitu Josefa Dobrovského (1753 - 1829) v Prahe, ktorý v roku 1823 vydal svoje dielo Cyril a Method. Potom Slovínec Jernej Bartel

Kopitar (1780 - 1844) vo Viedni, ale hlavne náš exulant Pavel Jozef Šafárik (1795 - 1861), ktorý sa v roku 1833 musel uchýliť do Prahy, aby sa mohol venovať tejto novej vedeckej disciplíne. Už v roku 1826, keď pôsobil ako riaditeľ srbského gymnázia v Novom Sade, vydal v Ofen (Budapest) dielo Geschichte der slawischen Sprache nach allen Mundarten, ktoré mu získalo medzinárodnú pozornosť. V Prahe sa mu otvorili nepomerne širšie možnosti štúdia. Čoskoro vyšlo toto jeho dielo v anglickom preklade (Andower 1834) a krátko po tom aj v nemeckom preklade (Leipzig 1837). Na slovenské vydanie, ale ako to bolo v móde, citelne „čechoslovakizované“, sme museli čakať až do roku 1963. Najdôležitejším, v mnohom dosiaľ neprekonaným a pre jeho zdravotný stav nie celkom dokončeným dielom J. P. Šafárika však ostávajú Slovan-ské starožitnosti. Napísal ich v českom jazyku a podľa datovania úvodu dokončil už v roku 1837. O definitívnu úpravu a vydanie sa až po jeho smrti postaral Josef Jireček (Praha 1862 a 1863). Šafárik tam uvádza svoje strany o pôsobení sv. Cyrila a Metoda polvetou: „... jíchžto příchodem všeco se pojednou změnilo.“ A hneď na začiatku dokazuje, že sú mu známe všetky historické pramene týkajúce sa ich misie, až po vtedy najnovšie dielo slovinského jazykovedca Jerneja Kopitara (1780 - 1844) Glagolita Clozianus z roku 1836. Bez poznania tohto diela aj

niektorí dnešní autori sa zaraďujú „do kola týchto balamuctví a nesmyslů“, na ktoré takto poukazoval Šafárik. Nás tu však zaujíma spomenúť, že v obidvoch týchto dôležitých prameňoch autor venuje v prvom diele celý § 9. (strany 116 - 124), v druhom vyše dve strany pôsobeniu sv. Cyrila a Metoda v Moravskej ríši a vyzdvihuje aj fakt, že to bol práve arcibiskup Metod, od ktorého prijalo krst české knieža Bořivoj, a to pričinením kráľa Svätopluka. V týchto textoch Šafárik dokazuje,

MILAN S. ĎURICA

Slovenský národ a dielo sv. Cyrila a Metoda

že pozná základné dokumenty k tejto téme, ale nenachádza sa v nich ani najmenší odkaz na niektorého slovenského autora. Dnes sa už postupne dozvedáme, že v Česku sa dosť dlho zachoval kult sv. Cyrila a Metoda.

Maďarský historik Istvan Kniezsa lokalizuje pôvod Pražských hlaholských zlomkov práve do vtedy ešte slovenského Vyšegrádu, kde študoval aj sv. Prokop (980 - 1053), zakladateľ Sázavského opátstva v Prahe, „lebo tam bola v tom čase povestná slovenská škola“.

Keď potom v rokoch 1055 - 1056 knieža Sptyihnev vyhnan slovenských mníchov z kláštora v Sázave, títo našli útočisko vo Vyšegráde. Na sklonku 11. storočia pražský kronikár Kosmas (1045 - 1125) bol tiež vysvätený za kňaza v blízkom Ostrihove.

Z 13. storočia máme dokument pápeža Honoría III. (1216 - 1227), ktorý v roku 1221 požiadal ostrihomskeho arcibiskupa, aby do slovenského kláštora vo Vyšegráde uviedli latinských mníchov. To je dôkaz, že dovtedy tam boli slovenskí benediktínski mnisi „gréckeho obradu“. O dvadsať rokov neskôr pápež Inocent IV. (1243 - 1254) hneď po svojom nastúpení na pápežský trón vydal bulu, ktorou sa odvolával na Hadriána II. (867 - 872) a potvrdil platnosť staroslovenského liturgického jazyka. Prof. Ján Stanislav (1904 - 1977) poukázal na to, že pri Vyšegráde je osada, ktorá sa volala Dimiš (teraz Dömös), z čoho možno predpokladať, že tam boli kňazi pokračujúci v diele sv. Cyrila a Metoda.

V polovici 14. storočia na Moravskom Slovensku olomúcky arcibiskup Ján ustanovil liturgický sviatok sv. Cyrila a Metoda na deň 9. marca. Z viacerých zachovaných dokumentov vieme, že od 15. storočia najprv v katolíckych liturgických textoch, neskôr aj v literárnych dielach žila spomienka a úcta k svätým učiteľom nášho národa. Prof. Ján Stanislav našiel v knižnici bratislavskej kapituly pergamenový antifonár, venovaný sv. Cyrilovi a Meto-

dovi. Pergamen sa datuje do 15. storočia. Z tých čias sa zachovali aj dve omšové knihy: na Spiši Missale Capituli Scepusiensis a v Bratislave Missale Posoniense. V obidvoch je zaznamenaný sviatok sv. Cyrila a Metoda. To znamená, že medzi našim ľudom sa zachovala ich pamäť pravdepodobne od samého 9. storočia. Veď už Život Metoda, napísaný hneď po jeho smrti, sa zakončuje modlitbou: „Ty však z výše, svätá a ctihodná hlava, hľad' modlitbami svojimi na nás...“ Teda autor zaznamenal, že si ho vtedajší veriaci uctili

ako svätého. V tom čase ešte neboli potrebné slávnostné vyhlásenia za svätých. Stačilo schválenie jedného či viacerých biskupov a veriaci sa mohli modliť k takýmto všeobecne ucteným osobám ako svätým. Až v roku 1170 pápež Alexander III. (1159 - 1181) dekrétom Audivimus ustanovil, že rozhodnutie o verejnom kulte svätých sa vyhradzuje Svätej stolici. Ale dekrét nechával pochybnosti o dovtedajšom práve biskupov, takže v praxi sa veľmi nezachovával. Až 5. júla 1634 pápež Urban VIII. (1623 - 1644) Apoštolskou konštitúciou Coelestis Ierusalem celkom presne a jasne ustanovil, že rozhodnutie o verejnej úcte sluhov Božích sa vyhradzuje jedine Svätej stolici. Dovtedajší svätí boli však aj naďalej uznávaní v jednotlivých diecézach a mohlo sa pokračovať v ich verejnej úcte. A táto úcta k sv. Cyrilovi a Metodovi je dokumentovaná vo viacerých slovanských krajinách, ktoré si zachovali aspoň určitú formu vlastnej štátnosti, hlavne medzi Chorvátmi a Bulharmi.

Stopy po tom sa nachádzajú aj v niektorých známych stredovekých dokumentoch. Najmä po Ferrarsko-florentskom koncile z roku 1439, ktorý podporil rozvoj gréckej cirkvi a vyzval veriacich iných obradov, aby ho podporovali, šírili sa aj kult slovenských apoštolov.

U nás na Slovensku sa vyskytujú náznaky o tejto úcte Cyrila a Metoda najmenej od 15. storočia. Kremnický farár Mikuláš Zaczer de Odra zanechal rukopis s liturgickými modlitbami, medzi ktorými je aj modlitba k sv. Cyrilovi a Metodovi. Tak aj v spišských modlitbách, ktoré prepošťa Gašpar Bak zaznamenal pri posviacke chrámu na Spišskej Kapitule dňa 25. októbra 1479, sa nachádza modlitba k sv. Cyrilovi a Metodovi. Podobne v benátskej prvotlačí z roku 1493 máme záznam Michala zo Stráže o zásluhách sv. Cyrila na prekladani Pisma svätého do slovenského jazyka.

Nevieme presne, z ktorej Stráže ten Martin bol, ale ten názov obce je dokumentovaný už v roku 1392 a dnes tvorí časť mesta Šaštín-Stráže. (Ďalšie

Stráža/Stráže sú totiž aj v Trenčianskej župe v okrese Žilina, známe od roku 1439.) V roku 1521 pápež Lev X. (1513 - 1521) poslal uhorskému i českému kráľovi Ľudovítovi II. Jagelovskému (1516 - 1526) bulu, ktorou formálne promulgoval uznesenia Ferrarsko-florentského koncilu pre jeho krajiny. Mocou vlastnej autority tento pápež rozhodol, aby sa slovanský obrad i naďalej zachovával a pestoval v Uhorsku, ako to aj dovtedy bolo. Aj tento pápežský dokument nepriamo

potvrďuje, že sa ten obrad pravdepodobne zachovával od čias sv. Cyrila a Metoda, najmä na východnom Slovensku.

V nasledujúcom 17. storočí už podľa všetkých historických záznamov kult byzantských učiteľov nadobúdala čoraz mohutnejšie prejavy medzi Slovámi. A zaujímavé je konštatovať, že obidve kresťanské vyznania na Slovensku sa hlásili k dedičstvu sv. Cyrila a Metoda. Autor prvého katolíckeho kostolného spevníka Cantus Catholici (1655) jezuita Benedikt Sölöši (1609 - 1656) v úvode do svojho diela písal, že spevník nadväzuje na dávnu tradíciu, ktorú k nám zaviedli „apoštolskí mužovia Cyril a Metod“. V diele Uhorské cirkevné anály, ktoré v latinčine vydal v Ríme jezuita Melchior Inchofer, sa spomínajú Cyril a Metod. A profesor univerzity vo Viedni a neskôr v Trnave Gabriel Hevenci (1656 - 1715), autor obdivuhodného počtu historických diel, vo svojich Výrazoch uhorskej svätosti, ktoré vyšli v Trnave v roku 1692, podobne píše o sv. Cyrilovi a Metodovi, „ktorí u nás zvestovali Kristovu vieru“. Obidvaja odkazujú aj na kritické vydanie diela Acta Sanctorum vydávané skupinami bollandistov v belgických Antverpách od roku 1643 (doteraz 68 zväzkov in folio), v ktorých sa už vtedy nachádzali podrobné životopisy Konštantína-Cyrila a Metoda.

Osemnásť storočie vykazuje intenzívny záujem o najstaršie dejiny Slovákov a o našich veľkých učiteľov. Prvý odvážny autor, ktorý si vzal za cieľ obraňovať slovenský národ a tým oživovať jeho národné ctenie, bol katolícky kňaz Ján Baltazár Magin (1681 - 1735), rodák z Vrbového. Vo svojom diele Murices...sive Apologia... (Ostne...čiže Obraná reč), ktoré vydal v roku 1728, venoval veľkú pozornosť dielu sv. Cyrila a Metoda medzi vtedajšími Slovámi. Prvý slovenský vedec európskeho formátu, evanjelický kazateľ Matej Bel-Funtík (1684 - 1749), ktorý vošiel do dejín ako „veľká ozdoba

Uhorska“ (tak ho nazval historik piarista Alexius Horáni (1736 - 1809), vo svojom štvorzväzkovom diele Notitia Hungariae novae historico-geographica z roku 1735 spájal dejiny Slovákov ako osobitného národa s kráľovstvom Svätopluka a vyzdvihoval apoštolskú činnosť sv. Cyrila a Metoda medzi Slovámi. Svojimi dielami tento významný Slovak získal najvyššie pocty: vyznamenal ho cisár Karol VI. (1685 - 1740), ako aj pápež Klement XII. (1730 - 1740). Jeho súčasník jezuita Samuel Timon (1675 - 1736), ktorý prednášal na univerzite v Trnave, potom v Košiciach, vo svojich učebniciach dejepisu z roku 1733 uvádzal do uhorskej historiografie kritickú metódu a venoval pozornosť pôsobeniu sv. Cyrila a Metoda medzi Slovámi. Charakterizoval ich ako „Apoštoli Slovanov“. Podobne aj jeho kolega z Trnavskej univerzity Martin Svätajánsky (Szentiványi - 1633 - 1705) zdôrazňoval dôležitosť pôsobenia byzantských učiteľov na Slovensku. Evanjelický kazateľ Matej Markovič (1707 - 1762) vydal v roku 1740 knižičku, v ktorej oslavoval Svätoplukovu moc a písal, že „tak se Slováčkové slowenského krále jednou též dožili w Slovenské krajíně“. V roku 1779 pápež Pius VI. (1775 - 1799) na žiadosť kráľovnej Márie Terézie (1717 - 1780) dovolil sláviť sviatok sv. Cyrila a Metoda dňa 14. februára. O rok neskôr historik Juraj Papánek (1738 - 1802) vydal prvé Dejiny slovenského národa (v latinčine), v ktorých poukázal na to, že Slováci sú najpôvodnejšími vlastníkami dedičstva sv. Cyrila a Metoda. Krátko pred koncom 18. storočia františkán Anton Vojtech Gazda (1741 - 1817) začal vydávať svoje slovenské kázne, z ktorých vyplýva, že od svojej mladosti rozširoval úctu k „apoštolom Národa slovenského“ sv. Cyrilovi a Metodovi. Podobne prispel k udržiavaniu pamäti našich najstarších slovenských učiteľov bernolákovec Juraj Fándly (1750 - 1811), ktorý v úvode k svojmu vtedy jedinečnému dielu Pilní domajší a poľní hospodár (Trnava 1792) vyslovene sa odvoláva na sv. Cyrila a Metoda. A keď potom vydal v dvoch zväzkoch svoje Príhodné a svätečné kázne, opatril ich venovaním svätým Cyrilovi a Metodovi a uverejnil v nich aj obsahlu kázeň, ktorá zodpovedá obrazu našich učiteľov, ktorí šírili bernolákovci.

S bernolákovcami vošlo Slovensko do devätnásteho storočia, aby ho citelne ovplyvnili. S týmto storočím nastupuje aj na Slovensku hnutie za národné práva, ktoré charakterizuje tak kultúrne, ako aj náboženské tendencie. Prirodzene v množstve vtedajších knižných aj periodických publikácií nachádzame čoraz častejšie spomienky na sv. Cyrila a Metoda ako prvých učiteľov nášho národa. Preto tu zaregistrujeme iba významnejšie prejavy úcty voči týmto našim svätým. Fándly totiž už patril k hnutiu bernolákovcov, ktoré vytvoril Anton Bernolák (1762 - 1813), kodifikátor prvého slovenského literárneho jazyka a zakladateľ toho hnutia.

(Pokračovanie v budúcom čísle)